

SOS-Lapsikylän perhehoitajien ja tukityöntekijöiden kokemuksia perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen onnistuneen suhteen tekijöistä

Kaisu Tuovinen
Pauliina Voutilainen

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kaisu Tuovinen
Pauliina Voutilainen
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2018

Kaisu Tuovinen Pauliina Voutilainen

Vuosi

2018

Sivumäärä

50

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata tekijöitä, jotka vaikuttavat SOS-Lapsikylän perhehoitajien ja sijoitettujen lasten välisen onnistuneen suhteen muodostumiseen. Näkökulma oli perhehoitajien ja tukityöntekijöiden kokemuksissa. Tukityöntekijä on joko sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja, joka huolehtii perhehoitajien jaksamisesta, tuen saamisesta ja riittävästä tietotaidosta lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyen. Tukityöntekijän rooliin kuuluu lisäksi yhteistyö kunnan ja lapsen biologisen verkoston kanssa. Jokaisella sijaisperheellä on oma nimetty tukityöntekijä. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä SOS-Lapsikylän kanssa.

Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä on perhehoito sijaishuollon muotona ja onnistuneen suhteen muodostuminen sijoitettuun lapseen. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena käyttäen teemahaastatteluja aineiston hankinnassa. Haastattelut toteutettiin parihaastatteluina niin, että yhdessä haastattelussa oli sekä perhehoitaja että tukityöntekijä. Parihaastatteluja oli yhteensä kolme, jolloin haastateltavia oli yhteensä kuusi. Haastattelut toteutettiin toukokuun ja elokuun 2018 välisenä aikana. Aineiston analysoinnissa käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Tulosten mukaan perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välinen suhde on pitkäjänteisen työn tulos, joka vaatii ajan ja molemminpuolisen kunnioituksen lisäksi luottamusta, vuorovaikutustaitoja ja dialogisuutta sekä lapsilähtöistä työskentelyä, jossa sijoitettu lapsi ja hänen tarpeet nähdään keskiössä. Onnistunut suhde sijoitettuun lapseen vaatii perhehoitajalta vahvaa ammatillisuutta, johon kuuluu omien voimavarojen ja tarpeiden tunnistaminen ja avun pyytäminen. Tukityöntekijältä saatu vahva tuki auttaa kohtaamaan suhteen muodostamisen eteen tulevat haasteet.

Keskeiseksi tuloksiksi osoittautui perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen ensikohtaamisen tärkeys ja se, että lapsi tuntee olonsa tervetulleeksi tullessaan uuteen kotiin. Lisäksi perhehoitajan ja lapsen biologisen suvun välinen yhteistyö koettiin tärkeäksi, koska parhaimmillaan biologinen perhe voi auttaa lasta sopeutumaan sijaisperheeseen. Tulosten mukaan tukityöntekijän tuki on onnistuneen suhteen muodostamisen kannalta isossa roolissa, sillä tukityöntekijä toimii perhehoitajan tukena, asioiden sanoittajana ja vierellä kulkijana auttaen perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen suhteen muodostamisessa.

Asiasanat: Perhehoito, SOS-Lapsikylä, suhde sijoitettuun lapseen

Pauliina Voutilainen

Experiences by foster families and support workers of SOS Children's Villages of the factors of a successful relationship between a foster family and a placed child

Year 2018 Pages 50

The purpose of this thesis was to describe factors that contribute to a successful relationship between foster parents and placed foster children, as experienced by foster parents and support workers of SOS Children's Villages. The support workers of SOS Children's Villages is either a social worker or a social counselor who ensures that foster parents get enough support and that they have sufficient know-how to childcare and parenting. The role of a support worker of SOS Children's Villages also includes a co-operation with municipality of the placed child and the child's biological family. Each foster family has its own assigned support worker. This thesis was executed in co-operation with SOS Children's Villages Finland.

The theoretical frame of reference of this qualitative thesis is family care as a form of foster care and the formation of a successful relationship with a placed child. The material was collected by three theme interviews which were carried out as pair interviews. In each of the three interviews both a foster parent and a support worker of the SOS Children's Villages were present, making a total of six interviewees altogether. The interviews took place between May and August 2018. The material from the interviews was analysed using theory-guided content analysis.

According to the findings, the successful relationship between a foster parent and a placed child is a result of a long-term work which requires time, mutual respect, interaction skills and dialogue. The work with a placed child should be child-orientated with the focus on the child and the child's needs. The successful relationship with a placed child also requires strong professionalism from a foster parent, not to mention awareness of one's resources and an ability to ask for support if needed. Support given by the support worker of SOS Children's Villages helps a foster parent to manage the challenges of forming a relationship with a placed child.

One of the main conclusions of the thesis is the importance of the very first meeting between a foster parent and a placed child. Equally important is for the child to feel welcome upon arriving to the foster home. The findings also emphasize the importance of the co-operation between the biological family and the foster parent, as the biological family may have an essential positive influence on how the placed child adapts to the foster family. The support from the support worker of SOS Children's Villages plays a significant role in forming a successful relationship between the placed child and the foster parent.

Keywords: family care, SOS Children's Villages, relationship with a placed child

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Sijaishuolto.....	7
2.1	Sijaishuollon määrittelyä.....	7
2.2	Sijaisvanhemmuus.....	8
2.3	Lapsi sijaishuollossa.....	9
2.4	SOS-Lapsikylä.....	10
3	Suhteen muodostuminen lapseen.....	11
3.1	Kiintymys ja luottamus.....	12
3.2	Vuorovaikutus ja dialogisuus.....	14
3.3	Lapsilähtöisyys.....	15
3.4	Ammatillisuus.....	16
4	Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus.....	18
4.1	Kvalitatiivinen tutkimus.....	18
4.2	Aineiston hankinta.....	19
4.3	Aineiston analysointi.....	21
5	Opinnäytetyön tulokset.....	22
5.1	Pitkäjänteisyydellä kohti turvallista kotia.....	22
5.2	Suhteen molemminpuolinen rakentuminen.....	26
5.3	Lapsi työskentelyn keskiössä.....	29
5.4	Ammattina vanhemmuus.....	32
5.5	Tukityöntekijä perhehoitajan tukena.....	35
6	Eettisyys ja luotettavuus.....	37
7	Pohdinta.....	39
	Lähteet.....	43
	Kuviot.....	46
	Liitteet.....	47

1 Johdanto

Perhehoito on Suomessa ensisijainen sijaishuollon muoto, jonka etuna laitospuoliseen sijaishuoltoon verrattuna voidaan nähdä lapsen kiintymyssuhteen turvaaminen (Levo 2017, 1, 7). Lapsen siirtyessä sijaisperheeseen, muuttuu lapsen elämän lisäksi olennaisesti myös sijaisperheen elämä, sillä jokainen sijoitettu lapsi on ainutlaatuinen, yllätyksiä ja haasteitakin mukanaan tuoma. Sijoituksen onnistumisen määrittää suurissa osin lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen ja se, millainen suhde lapsen ja sijaisvanhemman välille muodostuu. Suhteen muodostumista lapseen voidaan edesauttaa ottamalla huomioon erilaisia asioita, joita on haluttu tässä opinnäytetyössä selvittää.

SOS-Lapsikylä tarjoaa toimeksiantosuhteiseen perhehoitoon tukipalvelua pääpainoisesti integroiduissa lapsikylissä, jolloin sijaisperheiden asunnot sijaitsevat melko lähellä toisiaan ja muun asutuksen yhteydessä. Tässä opinnäytetyössä selvitimme, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että SOS-Lapsikylän tuen piirissä olevien perhehoitajien ja perheisiin sijoitettujen lasten välinen suhde on ollut onnistunut. Suhdetta lapseen käsitellään perhehoitajien ja SOS-Lapsikylän tukityöntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyön aihe muodostui käytyämme keskustelemassa SOS-Lapsikylän keskustoimistolla heidän tarpeisiin vastaavista tutkimusaiheista. Tuloksia voidaan hyödyntää SOS-Lapsikylän kehittämistoiminnassa. Koimme aiheen myös itse tärkeäksi ja ajankohtaiseksi perhehoidon yleistymisen ja ensisijaistumisen vuoksi.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, koska halusimme tulosten yleistettävyyden sijaan keskittyä henkilöiden omiin kokemuksiin tutkittavasta ilmiöstä eli hyvän suhteen muodostumiseen vaikuttaneista tekijöistä. Tutkimusaineisto kerättiin parihaastatteluina toteutettujen teemahaastattelujen avulla. Koimme teemahaastattelut sopivaksi aineistonkeruun menetelmäksi tähän opinnäytetyöhön, sillä etukäteen määrittelemiemme teemojen lisäksi meidän oli mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä haastattelun aikana ja löytää tätä kautta merkityksellisiä asioita vastaamaan tutkimuskysymykseemme. Aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

2 Sijaishuolto

2.1 Sijaishuollon määrittelyä

Sijaishuolto tarkoittaa tilannetta, jossa huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä sijoitetun lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolella. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös avohuollon tukitoimena. Sijaishuollon muotoja ovat esimerkiksi perhehoito, laitoshuolto ja ammatillinen perhekoti. Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen asumista sijaisperheessä, jossa lapsi saa perhe- ja kodinomaisen hoidon ja kasvatuksen. Ammatillisessa perhekodissa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaa vähintään kaksi soveltuvan ammattitutkinnon tai koulutuksen käynnyttä henkilöä, minkä vuoksi ammatillisiin perhekoteihin sijoitetaan usein vaativampaa hoitoa ja kasvatusta tarvitsevat lapset ja nuoret, joita ei voi sijoittaa yksityiseen sijaisperheeseen. Laitoshuoltopaikkoja ovat lasten- ja nuorisokodit, vastaanottokodit, koulukodit ja muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Laitoshuoltoon sijoitetaan erityisesti erityisosaamista edellyttäviä lapsia ja nuoria. (Saastamoinen 2008, 24-25, 27-31.)

Sijaishuollon muodon ja paikan valinnasta vastaa se kunta, joka sijoittaa lapsen. Valinnan tulee olla sellainen, että se vastaa parhaiten kyseisen lapsen tarpeisiin ja on lapsen edun ja kehityksen kannalta paras vaihtoehto. Valinnassa on kiinnitettävä huomiota lapsen huostaanoton ja sijoituksen taustatekijöihin ja perusteisiin, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, ihmissuhteiden ylläpitämisen mahdollisuuksiin ja hoidon jatkuvuuteen. Sijaishuoltopaikan on pystyttävä vastaamaan lapsen fyysiseen, psyykkiseen, emotionaaliseen ja sosiaaliseen tuen tarpeeseen, ja lapsella on oltava mahdollisuus harjoittaa sijaishuoltopaikassa omaa kulttuuriaan ja uskontoaan sekä säilyttää oma äidinkielensä. Tarkasti valittu sijaishuoltopaikka ja huolellinen valmistelu ovat ensisijaisen tärkeitä, sillä sijaishuoltopaikan vaihtaminen on haitallista lapsen kasvu- ja kehitykselle jatkuvuuden ja pysyvyyden katkeamisen myötä. (Saastamoinen 2008, 27, 99-101.)

Sijoitettavat lapset ovat nykyään aikaisempaa vanhempia, jolloin heidän epävakaita oloista johtuvat ongelmat voivat olla moninaisia ja haastavia. Tämä vaatii tulevalta sijaishuoltopaikalta paljon. Kokonaiskuvan kartoittaminen sijaispaikan valintaa varten voi olla työlästä myös lapsen tai nuoren biologisten vanhempien vastahakoisuuden vuoksi. Sijoituksen onnistumisen kannalta lapsen fyysisen ja psyykkisen tilan ja hoidon tarpeen kattava arviointi ovat tärkeässä asemassa, jotta voidaan arvioida lapsen ja sijoituspaikan yhteensopivuutta. (Sinkkonen&Tervonen-Arnkil 2015, 148-149, 151-152.)

Perhehoitoa pidetään ensisijaisena sijoitusmuotona erityisesti pitkäaikaisissa sijoituksissa, mutta lapsia sijoitetaan myös lastensuojelulaitoksiin. Perhehoidon ensisijaistamisen lisäksi vuonna 2012 uudistettu lastensuojelulaki velvoittaa selvittämään lapsen läheisten

mahdollisuutta ottaa lapsi luokseen asumaan. (Sinkkonen&Tervonen-Arnkil 2015, 17.)
 Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaiseman lastensuojelun tilastoraportin mukaan Suomessa oli vuonna 2017 yhteensä 17 956 lasta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Näistä 42 prosenttia oli perhehoidossa, 38 prosenttia sijoitettuna laitoshoidon ja loput ammatillisessa perhekotihoitossa, sijoitettuna omaan kotiin tai tuetussa asumisratkaisussa. Vuonna 2016 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 17 330. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017, 8; Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2018, 1, 8.)

2.2 Sijaisvanhemmuus

Sijaisvanhemmilla tarkoitetaan yksityiseen perheeseen sijoitetun lapsen tai nuoren perhehoitajia, joiden oikeuksia ja velvollisuuksia määrittää perhehoitajalaki. Kun puhutaan lasten ja nuorten perhekodeista ja perhehoitajista, käytetään usein termejä sijaisperhe ja sijaisvanhemmat. (Valkonen 2014, 7.) Sijaisvanhempia koulutetaan perhehoitotehtävään PRIDE-ohjelman avulla, johon kuuluu sijaisperheiden rekrytointi, valmennus ja täydentävä koulutus. Sijaisvanhemmaksi haluavan tulee olla koulutukseltaan, kokemukseltaan tai henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan soveltuva sijaisvanhemmaksi. (Välivaara 2009, 4.)

Sijaisvanhemmuus on vaativa tehtävä, johon ei voi lähteä hetken mieltäjohteesta. Sijaisvanhemmuus edellyttää, että oman elämän varrella olleet kriisit ja menetykset on käsiteltyinä, sillä sijaisvanhemmuus voi nostaa pintaan vanhoja asioita ja tunteita. Hyvät välit omiin vanhempiin ja parisuhteen vakaus ovat hyviä lähtökohtia tasapainoisena sijaisvanhempana olemiselle. Lisäksi on tärkeää, että sijaisvanhempä kokee saavansa tukea tehtävässään myös muulta ympäristöltä. Vanhemmuuteen, kuten myös sijaisvanhemmuuteen ja sen laatuun, on todettu vaikuttavan vanhemman omien psyykkisten voimavarojen lisäksi vanhemman tukiverkosto, sosiaalinen elämä ja työ sekä lapsen temperamentti. Sijaisvanhempana oleminen vaatii suurta motivaatiota, kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä. Sijaisperheen yhtenä tärkeimpänä tehtävänä on tarjota lapselle turvalliset ja pysyvät puitteet, joissa on mahdollista vastata lapsen yksilöllisiin kehityksellisiin tarpeisiin. Tämä edellyttää esimerkiksi lasta kohdanneiden traumojen ja menetysten yhdessä läpikäymistä. Sijaisvanhempä tukee lapsen kiintymystä, itsetuntemuksen ja identiteetin rakentumista, auttaa lasta ylläpitämään tämän ihmissuhteita, tarjoaa lapselle korjaavia kokemuksia, asettaa rajoja ja ohjaa kasvatusta. Sijoitetut lapset voivat käyttäytyä ikätasoistaan nuoremman lapsen tavoin, jolloin lapsen yksilölliset tarpeet, joihin sijaisvanhemman tulee vastata, korostuvat. (Välivaara 2009, 5, 8; Niemelä 2000, 50.)

Sijaisvanhemmiksi päädytään monista eri syistä ja lähtökohdista. Valkonen (2014) selvitti sijaisvanhempia käsittelevässä tutkimuksessaan, miksi tutkimukseen osallistuneet 59 sijaisvanhempaa ympäri Suomen olivat ryhtyneet sijaisvanhemmiksi. Syitä olivat lapsettomuus ja ei-mahdollisuus adoptioon, auttamisenhalu ja hyvän tekeminen, halu saada paljon lapsia,

omien lasten pois muuttaminen kotoa, työn mielenkiintoisuus ja haastavuus, halu elämänmuutokseen ja toimeentulonäkökulma. Osalla haastatelluista oli aikaisempia kokemuksia esimerkiksi toimimisesta tukiperheenä, mikä innoitti sijaisvanhemmaksi hakeutumiseen.

2.3 Lapsi sijaishuollossa

Kun lapsi saapuu sijaisperheeseen, on todella yksilöllistä ja monen tekijän summa, miten lapsen ja sijaisvanhempien keskinäinen vuorovaikutus ja suhde lähtee kehittymään. Sijoituksen huolellisella valmistelulla voidaan pyrkiä ainakin loiventamaan tulossa olevia mutkia esimerkiksi huolehtimalla, että sijoituspaikka tietää lapsesta, tämän perheestä ja taustoista mahdollisimman paljon ja varmistamalla, että sijoitukseen saapuva lapsi saa käydä tutustumassa tulevaan sijaishuoltopaikkaansa mahdollisuuksien mukaan jopa monta kertaa (Niemelä 2000, 86).

Lapsen aikaisempi, hänen kasvulleen ja kehitykselleen haitallinen asuinympäristö voi näkyä monin tavoin lapsen käyttäytymisessä ja tavallista onkin, että sijaisvanhempi kokee varsinkin alkuvaiheen haasteellisena. Osa lapsen kehityksen osa-alueista voi olla omaa ikätasoaan kehittyneempiä, osa taas selkeästi normaalia alemmalla tasolla. Lapsi voi olla hyvin aikuismainen ja itsenäinen, mutta toisaalta kykenemätön solmimaan sosiaalisia suhteita. Myös lapsen tunne-elämään on voinut jäädä jälkiä aikaisemmista vaikeista kokemuksista. Oireita voivat olla esimerkiksi unihäiriöt, pelot, ahdistuneisuus ja aikuisen torjuminen. Toisaalta lapsi voi olla erittäin takertuva ja tarvitseva, levoton ja rauhaton. Lapseen voi olla mahdotonta saada kontaktia, lapsi voi olla etäinen, varautunut ja lukkiutunut, kyvytön näyttämään tunteitaan. Lapsi voi käyttäytyä arvaamattomasti, aggressiivisesti, väkivaltaisesti tai seksuaalisesti häiriytyneesti. (Valkonen 2014, 20-22; Niemelä 2000, 94-98.) Sijaisvanhemman onkin hyvä ottaa huomioon lapsen aikaisemmat kokemukset ja niiden vaikutus nykyhetkeen.

Ainakin puolet sijoitettavista lapsista kärsii monimuotoisista mielenterveyden ongelmista, joiden oireiden kirjoon voi kuulua esimerkiksi masentuneisuutta, itsetunto-ongelmia, uhmaa ja käyttäytymisen häiriöitä, kuten varastelua ja valehtelua. Toisaalta lapsen oireet voivat johtua myös siitä, että hän pyrkii sopeutumaan uuteen ja poikkeavaan tilanteeseen ja kasvuympäristöön. Lasten oireilu ja erityisesti aggressiivisuus on lisääntynyt runsaasti, ja varsinkin raivokohtaukset ja arvaamattomuus voivat sijaisvanhempien voimattomuuden myötä johtaa sijoituksen päättymiseen, mikä vuorostaan antaa lapselle uuden hylkäämiskokemuksen. Sijaisvanhempien tulee tiedostaa, että esimerkiksi ristiriitaisen kiintymyssuhteen syntymäkodissaan kokenut lapsi ei tiedä muusta, joten hän jatkaa tämän mallin mukaista vuorovaikutusta myös sijaisvanhemiensa kanssa, kunnes aikanaan omaksuu sijaisvanhempien tarjoamia korjaavia ja korvaavia vuorovaikutuksen kokemuksia. Sijaisvanhempien kouluttaminen ja tukeminen onkin tärkeää myös siinä mielessä, että

sijaisvanhemman uupuminen esimerkiksi lapsen vaikeiden psyykkisen oireilun vuoksi voi johtaa sijoituksen päättymiseen. Vastaavasti pahoin traumatisoituneiden lasten tulisi saada tarvitsemaansa apua riittävän ajoissa, mutta toisaalta lapselle tulee antaa aikaa sopeutua uuteen sijoituspaikkaan, ennen kuin intensiivistä terapiahoitoa voidaan aloittaa. (Sinkkonen&Tervonen-Arnkil 2015, 151-152, 156.)

Lapsen sijoituksen jatkumisen ja onnistumisen kannalta oleellista on sijaisvanhemman sitoutuminen tehtävään, mikä tarkoittaa elämistä lapsen ehdoilla ja edellytyksillä. Sijaisvanhemman tulee olla kykenevä antamaan tilaa lapsen kaikille tunteille, mikä on edellytys kiintymyssuhteen syntymiselle - lapsen on voitava koetella sijaisvanhempiaan, heidän kärsivällisyyttä ja rajoja, ilman joutumista hylätyksi. Hänen on voitava olla oma itsensä, uskallettava näyttää tunteensa ja saada menettää hermonsä. (Sinkkonen&Tervonen-Arnkil 2015, 156-157.) Sijaisvanhemman on tärkeää näyttää lapselle, ettei häntä hylätä, vaikka lapsi näyttäisikin rehellisesti omat tunteensa.

Kun varsinkin pieni lapsi sijoitetaan perheeseen, hän alkaa hyvin nopeasti kiintyä sijaisvanhempiansa. Biologiset vanhemmat ovat osa lapsen historiaa ja identiteettiä, joten sijaishuoltopaikan yhtenä tehtävänä on mahdollistaa lapselle biologisten vanhempien vierailut ja yhteydenpito niissä tapauksissa, kun se on millään lailla mahdollista. Sen sijaan vanhemmat sijoitukseen tulevat lapset voivat kokea sijoitukseen joutumisen loukkauksena heidän vanhempiaan kohtaan ja haluavat puolustaa heitä. Ajan myötä myös vanhempi lapsi alkaa muodostaa tarvitsemaansa suhdetta sijaisvanhempiansa kanssa. (Niemelä 2000, 104-105.)

Sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten kiintymyssuhteen muodostumista koskevassa tutkimuksessa (Hirn 2015, 78-79) kävi ilmi, sijaisvanhemmat kokivat kiintymyssuhteen muodostumisen vaikeaksi ja hitaaksi prosessiksi. Rakkauden tunteet lasta kohtaan eivät syntyneet itsestään, vaan vanhemmat päättivät alkaa rakastaa lasta. Suhteen muodostuminen tuntui vaikealta erityisesti, kun lapsi ei ollut kykenevä näyttämään ja ilmaisemaan omia tunteitaan. Yksi ehto kiintymyssuhteen muodostumiselle onkin, että sijaisvanhempi luottaa kaiken järjestyvän ajallaan, eikä yritä muodostaa suhdetta lapseen väkisin.

2.4 SOS-Lapsikylä

SOS-Lapsikylä on SOS-Lapsikylä ry:n ja SOS-lapsikyläsäätiön muodostama kokonaisuus, jolla on ollut toimintaa Suomessa vuodesta 1962 alkaen. SOS-Lapsikylä on osa kansainvälistä SOS Children's Villages -järjestöä, joka toimii yli 130 maassa ympäri maailmaa. SOS-Lapsikylä määrittää tavoitteekseen lasten ja perheiden hyvinvoinnin lisäämisen varhaisen tuen sekä avo- ja sijaishuollon palveluita tarjoamalla. Lisäksi SOS-Lapsikylä toimii kuntien kehittämiskumppanina ja on mukana kansainvälisissä kehitysyhteistyöhankkeissa, kummilapsitoiminnassa ja auttamassa katastrofitilanteissa. SOS-Lapsikylä on voittoa

tavoittelematon järjestö, joka kertoo toimintansa arvoiksi rohkeuden, sitoutumisen, luottamuksen, vastuullisuuden ja vaikuttavuuden. Ensimmäinen Suomessa sijaitseva SOS-Lapsikylä perustettiin Espoon Tapiolaan vuonna 1966. Nykyään SOS-Lapsikylällä on toimintaa Suomessa 13 eri paikkakunnalla. SOS-Lapsikylällä on perinteisten ja integroitujen lapsikylien lisäksi perheterapeutista perhekuntoutustoimintaa, perheryhmäkoteja alaikäisille turvapaikanhakijoille sekä nuorisokoti 13-17-vuotiaille. Lapsikylät jaetaan niin sanottuihin perinteisiin lapsikyliin ja integroituihin lapsikyliin. Perinteisissä lapsikylissä lapset asuvat perhehoitajien kanssa samassa pihassa olevissa kodeissa vuokralla. Integroiduissa lapsikylämallissa sijaisperheiden rivitaloasunnot ja kerrostaloasunnot on integroitu muun asutuksen keskelle, kuitenkin toistensa läheisyyteen. Alueella on lisäksi tukityöntekijöiden toimisto ja yhteiset tilat koko lapsikylän käyttöön. (SOS-Lapsikylän nettisivut.)

SOS-Lapsikylän perhehoito on moniammatillisesti tuettua perhehoitoa, jonka sisältö räätälöidään sen tuen perusteella, jota sijoitettava lapsi ja perhehoitaja tarvitsevat. Perhehoitajat koulutetaan tehtävään PRIDE-valmennuksen avulla. Käytännön tuen lisäksi SOS-Lapsikylä tarjoaa perhehoitajille monipuolista tukea esimerkiksi vapaapäivien, työnohjauksen, täydennyskoulutuksen, vertaistuen ja psykologin konsultaation muodossa. (SOS-Lapsikylän nettisivut.)

Tukityö

SOS-Lapsikylä huolehtii perhehoitajien jaksamisesta ja riittävästä osaamisesta sekä tietotaidosta lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyen. Jokaisella sijaisperheellä on oma nimetty tukityöntekijä, joka on tilanteen ja tarpeen mukaan joko sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja. Tukityöntekijän rooliin kuuluu perhehoitajien tuen lisäksi yhteydenpito sijoitetun lapsen vastuusosiaalityöntekijän kanssa lapseen ja hänen sijaishuoltoon liittyvissä asioissa sekä huolehtiminen siitä, että kunta saa tarvitsemansa lasta koskevat asiakirjat ja raportit. Perhehoidon palvelu, jonka kunta ostaa SOS-Lapsikylältä, sisältää perhehoitajien rekrytoinnin, ennakkovalmennuksen ja tuen lapsen sijoituksen aikana. (Hedman 2018.) Perhehoitajat saavat tehtävänsä tukea moniammatilliselta tiimiltä. Perhehoitajien tukeen kuuluu vapaapäivät, työnohjaus, täydennyskoulutukset, psykologin ja terapeutin konsultaatiot, vertaistuki ja mahdollisuus osallistua yhteisiin tapahtumiin. Lisäksi SOS-Lapsikylän sosiaalityöntekijä ja perhehoidon ohjaaja tarjoavat sijaisperheille tukea. SOS-Lapsikylän sosiaalityöntekijä osallistuu lapsen neuvottelujen lisäksi työskentelyn suunnitteluun. (SOS-Lapsikylän nettisivut.)

3 Suhteen muodostuminen lapseen

Opinnäytetyössämme kuvasimme perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen suhteen muodostumista perhehoitajien ja tukityöntekijöiden kokemusten pohjalta. Kuitenkin

teoriapohjassamme kirjoitamme lapsen kanssa muodostettavan suhteen elementtien lisäksi asiakassuhteen muodostumisen tekijöistä, joista sosiaalialalla kirjoitetaan huomattavasti ensin mainittua enemmän ja monipuolisemmin. Kirjoitamme asiakassuhteen muodostumisen osa-alueista, joiden ajattelemme olevan päteviä myös suhteen muodostumiseen lapsen kanssa.

Ei ole olemassa yleistettävää ja kaiken kattavaa ohjeistusta siitä, millainen on hyvä suhde lapseen tai mitä sen muodostuminen vaatii. On kuitenkin selkeitä osa-alueita, jotka joko toteutuessaan tai jäädessään puutteellisiksi vaikuttavat siihen, millaiseksi perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välinen suhde muodostuu. Esimerkiksi Raatikainen (2015, 69) on kirjoittanut ensikohtaamisesta tärkeänä hetkenä suhteen muodostumisen kannalta. Ensikohtaamista voidaankin pitää suhteen muodostumisen suunnannäyttäjänä, minkä vuoksi siihen kannattaa panostaa. Oleellista ensikohtaamisessa on ensivaikutelma, jonka asiakas saa työntekijästä. (Nieminen 2017, 18.) Jokisen & Nousiaisen (2014, 68-69, 72) mukaan yksi olennainen tekijä onnistuneen asiakassuhteen muodostamisessa on motivaatio. Hänen mukaansa asiakkaan motivoituminen on keskeistä erityisesti tilanteissa, joissa tarkoituksena ja tavoitteena on jonkin muutoksen aikaansaaminen. Voidaankin ajatella, että lapsen on vaikea sopeutua uuteen perheeseen, jos hänellä itsellään ei ole siihen tarvittavaa motivaatiota, mutta sijaisvanhempi voi edesauttaa motivaation syntymistä omalla työskentelyllään. Vuorovaikutuksesta ja dialogisuudesta, kiintymyksestä ja luottamuksesta sekä lapsilähtöisyydestä ja ammatillisuudesta puhutaan paljon lapsen muodostettavan suhteen yhteydessä, minkä vuoksi kirjoitamme näistä asioista laajemmin seuraavaksi.

3.1 Kiintymys ja luottamus

Suhteen muodostuminen ja kiintymyksen syntyminen sijoitetun lapsen ja perhehoitajan välillä voi sujua kivuttomasti ja tuntua luonnistuvan kuin itsestään, mutta toisinaan suhteen muodostaminen vaatii paljon työtä, aikaa ja ulkopuolista apua. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi sijoitetun lapsen varhainen kiintymyssuhdemalli suhteessa biologisiin vanhempoihin, jonka ollessa esimerkiksi turvaton, voi lapselle olla lähes mahdotonta pystyä kiinnittymään kehenkään. (Sariola 2014, 48, 52, 63.) Erityisesti tilanteissa, joissa sijoitetulla lapsella on esimerkiksi käytösongelmia tai ongelmia tunne-elämänsä hallinnassa, voi sijaisvanhemmasta tuntua vaikealta tuntea välittäviä tunteita haastavasti käyttäytyvää lasta kohtaan. Tietoisuus lapsen taustoista sekä kehittymisen ja kasvun mahdollisuuksista voi auttaa sijaisvanhempaa muodostamaan suhdetta haastavammin käyttäytyvän lapsen kanssa. (Jokiahho 2007, 16.) Valkonen (2014, 41, 69) kirjoittaa tutkimuksista, jossa on todettu kiintymyksen, tunnesiteen muodostumisen ja sitoutumisen olevan edellytyksiä sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten väliseen suhteeseen. Kiintymyksen muodostumista saattaa haitata sijaisvanhemman tieto sijoituksen väliaikaisuudesta. Perhehoitajan kyky

luottaa omaan toimintaansa ja arjen sujuvuuteen edesauttaa lapsen sitoutumista perheeseen (Sariola 2014, 103).

Jokainen lapsi tarvitsee luotettavan henkilön, johon voi turvautua asiassa kuin asiassa. Erityisesti sijoitetun lapsen tarve turvallisuuden tunteeseen on usein aikaisempien kasvuolosuhteiden epävakauden myötä korostunut. Tämän myötä hyvä luottamussuhde sijaisvanhempiin on ensisijaisen tärkeää. (Levo 2017, 17.) Luottamus onkin yksi keskeinen osa suhdetta toiseen ihmiseen. Aina luottamuksellista suhdetta ei kuitenkaan synny esimerkiksi aikaisempien negatiivisten kokemusten vuoksi. Luottamuksen syntyminen on pitkäjänteisen työn tulos, johon vaikuttavat henkilökohtaisten toiminta- ja käyttäytymistapojen lisäksi esimerkiksi omat kokemukset, ennakoasenteet ja vallitseva kulttuuri. (Raatikainen 2015, 70-71; Nieminen 2017, 15.)

On tavallista, että perhehoitosuhteen alkaessa sijoitetun lapsen voi olla vaikeaa luottaa sijaisvanhempia aikaisempien kokemustensa myötä, ja luottamusta lähdetäänkin rakentamaan lapsen ja perhehoitajan välille pikkuhiljaa ja pienin askelin, tavallisen arjen keskellä. Luottamuksen rakentamisessa on oleellista, että perhehoitaja on itse luottamuksen arvoinen. Johdonmukaisuus, säännöt ja rajat ovat arjen asioita, jotka luovat luottamuksen ja turvallisuuden tunnetta. (Jokiaho 2007, 44, 65; Kokkonen 2016, 15, 30.) Tavallista on myös tilanne, jossa sijoitettu lapsi kykenee luottamaan sijaisvanhempia arkisissa jokapäiväisissä asioissa, mutta syvemmän luottamuksellisen suhteen muodostaminen osoittautuu suureksi haasteeksi (Sariola 2014, 60).

Hyvässä asiakassuhteessa keskeisinä elementteinä voidaan pitää esimerkiksi kuuntelemista, kohtaamista ja luottamusta (Nieminen 2017, 2). Jotta luottamus lähtee rakentumaan, tulee varsinkin asiakassuhteen alkuvaiheessa kiinnittää erityistä huomiota kohtaamiseen. Sen lisäksi, että toinen tulee kohdata kunnioittavasti ja ystävällisesti, tulisi jäädä olo siitä, että hänelle ja hänen asioilleen on annettu aikaa, ilman kiirettä. Työntekijän tulee olla läsnä oleva, arvostava, tasavertainen ja omat tunteensa tunnistava. Asiakkaan tilanteen yleistäminen muihin, asioiden vähättely tai työntekijöiden vaihtuvuus vaikeuttavat luottamussuhteen syntymistä. Ei riitä, että luottamussuhde on rakentunut, vaan sitä täytyy myös vahvistaa ja ylläpitää. Vahvistamisessa ja ylläpitämisessä oleellista on molempien osapuolten sitoutuminen, jäsentyneet toimintatavat, tiedonkulku ja asioiden ja päätösten perustelu. Luottamussuhde on edellytys vuorovaikutussuhteen syntymiselle, jolloin asiakas kykenee esimerkiksi kertomaan omista asioistaan työntekijälle. (Raatikainen 2015, 71-72; Virtanen 2017, 101.) Jos luottamuksellista suhdetta ei pääse syntymään, ei todennäköisesti synny myöskään mahdollisuutta dialogisuudelle (Mönkkönen 2018, 114).

3.2 Vuorovaikutus ja dialogisuus

Sijoitetun lapsen kanssa vuorovaikutuksellisen suhteen muodostuminen voi tuntua haastavalta taustalla vaikuttavien lapsen traumojen ja mahdollisten kiintymyshäiriöiden vuoksi.

Perhehoitajan tulee oppia tunnistamaan lapsen tuottama sanaton viestintä ja tietynlaiseen käyttäytymiseen vaikuttavat syyt, jotta lapsi tulee kuulluksi. (Jokiaho 2007, 49.) Tutkimukset ovat osoittaneet, että onnistunut vuorovaikutus sijaislapsen ja perhehoitajan välillä voi toimia korjaavana elementtinä lapselle suhteessa hänen aikaisempiin kokemuksiinsa (Hirn 2015, 23).

Dialogisuuteen pyrkiminen ja vuorovaikutuksen opettelu ovat tärkeitä asioita yhteisen ymmärryksen löytymiseksi (Mönkkönen 2018, 14). Dialogisuus on vuorovaikutusta, jossa osallistujat ovat tasa-arvoisia ja toisiaan kunnioittavia keskustelijoita. Dialogisuudessa yksi tärkeä osatekijä on vastavuoroisuus, jossa on olennaista kaikkien osallistujien mahdollisuus vaikuttaa dialogin kulkuun. Dialogisuuden syntyminen edellyttää luottamuksellista suhdetta sekä aikaa - osapuolten tulee malttaa antaa toisilleen riittävästi aikaa tuoda omat ajatuksensa esille. On tavallista, että yhteisymmärrys ei välttämättä synny hetkessä, vaan se vaatii useita keskustelukertoja. Voidaan puhua riittävästä yhteisymmärryksestä, jolloin jätetään tilaa ristiriidoille ja näkemyseroille, mutta voidaan silti saavuttaa jonkinlainen yhteisymmärrys. (Mönkkönen 2018, 108, 115-116.)

Lapsen muuttaessa sijaisperheeseen, kohtaa myös kahden eri perheen tavat ja perhekulttuuri. Tämän vuoksi onkin hyvä tuoda dialogisin keinoin esille erilaisia näkemyseroja siten, että jokaisen osapuolen ääni tulee kuuluviin. Vaikka dialogisuuteen kuuluu keskustelijoiden tasavertaisuus, jolloin kaikki keskustelijat ovat samanarvoisia ja kaikki kunnioittavat toisiaan, käytännön tasolla keskustelijoiden välillä vallitsee aina jonkinlainen eriarvoisuus, joka luo tilanteeseen jännitteitä (Väisänen, Niemelä&Suua 2009, 15). Vaikka tasavertaisuus keskustelussa on tärkeää, voidaan sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen välillä nähdä myös eriarvoisuutta jo siinä, että sijaisvanhemman rooli on olla aikuinen, joka lopulta kuitenkin tekee päätökset. Sijaisvanhemmalta vaaditaan tiettyä herkkyyttä kuulla ja ottaa huomioon myös lapsen ajatukset. Sijoitetun lapsen tai nuoren tulee kokea olonsa arvostetuksi ja rakastetuksi sijaisvanhempansa silmissä hyvän vuorovaikutuksen toteutumiseksi (Viitanen 2007, 5).

Dialogin alkaessa osallistujilla on aina etukäteen muodostuneita ajatuksia kansakeskustelijoista, keskusteltavista asioista ja niiden kulusta, jolloin vuoropuhelun alkaminen puhtaalta pöydältä ei voi täysin toteutua. Kuitenkin kyky jättää ennakoasenteet ja oletukset dialogin ulkopuolelle olisi ensisijaisen tärkeää, jotta avoin vuoropuhelu toteutuisi ja työntekijä pystyisi näkemään asiakkaansa voimavarat ja olemaan tukena. Tietoihin tutustuminen etukäteen tukee avoimen keskustelun syntymistä. (Väisänen ym. 2009, 17.)

Raatikainen (2015, 109-111) on kerännyt dialogisuuteen olennaisesti kuuluvia asioita. Dialogissa keskustelijat poimivat toistensa puheista avainsanoja, joihin haluavat lisäselvitystä tai kokevat muuten tärkeäksi pysähtyä niiden äärelle. Toisen sanoman toistaminen omin sanoin ja kysymysten esittäminen avoimina kysymyksinä kuuluu dialogisuuteen. Empaattisuus, tilan antaminen, kieli ja kielenkäyttö, johon kuuluu nonverballiikka, ovat osa dialogisuutta ja edesauttavat luottamuksellisen suhteen syntymistä. Suurin osa ihmisten välistä vuorovaikutuksesta on sanatonta viestintää eli kosketuksia, katsomista, ruumiin eleitä ja liikkeitä. Sanattomaan viestintään kuuluu lisäksi peilautumisilmiö, jossa keskenään kommunikoivat alkavat tiedostamattaan matkimaan toistensa liikkeitä, puheen rytmiä ja hengitystä. Peilautumisilmiötä voi käyttää myös tietoisesti hyväkseen esimerkiksi rauhoittaakseen ylivirittyntä tai kiihtynyttä keskustelijaa. (Väisänen ym. 2009, 28-32.)

3.3 Lapsilähtöisyys

Kun lapselle suunnitellaan järjestettäväksi perhehoitoa sijaishuollon muotona, suunnittelussa korostuu aina lapsilähtöisyys, jolloin lapsen hoidolliset tarpeet otetaan huomioon. Samaan aikaan arvioidaan, pystyvätkö tulevat sijaisvanhemmat vastaamaan näihin lapsen yksilöllisiin ja erityisiin tarpeisiin. (Jokiaho 2007, 8, 12.) Sariola (2014, 95) havaitsi perhehoidon haasteita käsittelevässä tutkimuksessaan, että sijaisvanhempien lapsilähtöiset motiivit olivat yksi selkeä tekijä onnistuneelle sijoitukselle.

Lapsilähtöisyys sosiaalityössä ei rajoitu pelkästään lapsen mielipiteen kuulemiseen tai lapsen osallisuuteen, vaan lapsilähtöisyyden tulee olla kokonaisvaltainen ajattelutapa, jossa kaiken perheen eteen tehtävän työn taustalla on lapsi ja hänen etunsa toteutuminen. Lapsen kohtaaminen ja siihen liittyvät asiat ovat yksi merkittävä osa lapsilähtöistä työskentelyä. Lapsi tuleeekin kohdata hienovaraisesti ja kunnioittavasti sekä omana itsenään huolimatta siitä, mitä hän on esimerkiksi tehnyt tai kokenut. Kohtaamisen lisäksi lapsilähtöisyyteen liittyy lapsen osallistaminen omaan elämäänsä, kuten perheeseensä ja muuhun verkostoon. Osallistaminen edesauttaa lapsen itseymmärrystä ja opettaa sosiaalisia taitoja. Lapsilähtöisyyttä on löytää kullekin lapselle parhaiten työskentelyyn sopivat menetelmät. Vaikeiden asioiden käsitteleminen tai omien kokemusten jakaminen keskustelemalla ei välttämättä ole lapselle ominaisin tapa, vaan jokin toiminnallinen menetelmä, kuten leikki tai peli, voi tuntua lapsesta luontevammalta keinolta ilmaista itseään. (Levomäki 2018, 14, 18-20.)

Minkä tahansa asiakassuhteen luomisen edellytyksenä on asiakkaan kohtaaminen hänen tarpeensa huomioiden, sillä asiakas itse on oman itsensä asiantuntija. Tärkeää olisi kohdata ihminen ihmisenä ja vähentää teoria- tai asiantuntijakeskeistä työskentelytapaa. Asiakslähtöisyydessä tulee huomioida ihmisen erilaisia psykososiaalisia tarpeita, jotka muodostuvat vuorovaikutuskäyttäytymisessä. Nähdyksi ja kuulluksi tuleminen on osa ihmisen

luonnollisia tarpeita, joihin pyritään vuorovaikutuksessa. Ihmisellä tulee olla mahdollisuus peilata itseään muihin ihmisiin, mikä mahdollistaa omien ajatusten ja tunteiden peilaamisen muiden kautta. Ihminen tarvitsee läheisyyttä ja kuulluksi tulemista. Todellisen yhteyden luominen vaatii paljon aikaa, mutta onnistuessaan se on hyvin merkityksellistä. Yhteyden muodostaminen voi tapahtua esimerkiksi sanoin tai kosketuksin, mutta erityistä siitä tekee kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen tunne. (Vilén, Leppämäki&Ekström 2008, 52-62.)

Asiakkaan kunnioitus työntekijän puolelta on edellytys luottamuksellisen asiakassuhteen syntymiselle. Asiakassuhteessa työntekijän tulee luoda asiakkaalle tunne siitä, että asiakas saa tukea kaikissa tilanteissa kannustaen eteenpäin myös haastavien elämänvaiheiden yli. Turvallisuuden tunteen saavuttamiseen vaaditaan luottamusta omiin voimavaroihin ja muiden ihmisten antamaan tukeen etenkin silloin, kun omat voimavarat ovat vähissä. Ihmisen täytyy saada kasvaa ja muuttua elämän eri vaiheissa, mikä edistää kokemusten kautta uuden oppimista. Ryhmään kuulumisen, yhdessä kokemisen sekä asioiden jakaminen on kuitenkin yhtä tärkeää, kuin oman tilan järjestäminen, sillä kaikilla on tarve tuntea yhteenkuuluvuuden tunnetta. Ihmisen tulee saada tuntea itsensä hyödylliseksi ja saada käyttää vahvuuksiaan ja voimavarojaan. Riittävän turvalliset elinolot ja kokemus hyväksytyksi tulemisesta sekä mahdollisuus itsensä toteuttamiseen vaikuttavat jokapäiväiseen jaksamiseen. Asiakkaan kokonaisvaltainen tarpeiden ja voimavarojen huomioiminen on asiakaslähtöisyyden tavoitteena. (Vilén ym. 2008, 52-72.) Sijaisvanhemman tulisikin tukea lasta joka vaiheessa prosessin alusta alkaen ja luoda lapselle tunne siitä, että hän kuuluu perheeseen ja että hänellä on turvallinen koti, jossa kasvaa ja elää.

3.4 Ammatillisuus

Valkosen (2014, 79-81) sijaisvanhempia koskevassa tutkimuksessa sijaisvanhemmat pohtivat rooliaan suhteessa sijoitettuihin lapsiin. Osa tutkimukseen osallistuneista koki roolinsa olevan vanhemmuus, osalle oma rooli näyttäytyi enemmänkin ammattina, joka päättyy sijoitetun lapsen palattua biologisten vanhempiensa luokse. Myös itsensä enemmän vanhemmiksi kuin ammattilaisiksi sisäistäneet sijaisvanhemmat pohtivat kyseisessä tutkimuksessa sijaisvanhemman rooliin kuuluvan paljon ammatillisia ainesosia, kuten yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, omien voimavarojen ja rajojen tunnistamista ja niiden hyödyntämistä.

Tasapuolinen kohtelu, rajat ja niistä kiinni pitäminen sekä turvallinen ja strukturoitu arki ovat kasvatuksellisia menetelmiä, joita sijaisvanhemmat pitivät tärkeinä Valkosen (2014, 77-78) tutkimuksessa. Ammatillisuus näkyy myös sijaisvanhemman kyvyssä ottaa vastaan rankkoja tarinoita lasten kertomina ilman, että omat tunteet ottavat tilanteessa vallan. Sijaisvanhemmuuteen liittyy paljon kuormittavia tekijöitä, joista perhehoitajalla tulee olla riittävästi tietoa pystyäkseen arvioimaan omia voimavarojaan ja tunteitaan (Kokkonen 2016, 13).

Vuorovaikutustaidot ovat ylipäänsä ihmisten kanssa tehtävässä työssä olennaisia ja lähtökohta onnistuneelle yhteistyölle. Vuorovaikutustaidot kehittyvät kokemuksen mukaan, mutta ammatillisella tulee olla myös konkreettinen tietous vuorovaikutukseen liittyvistä asioista ja menetelmistä. Läsnäolo, kuuntelutaidot ja myönteinen asenne ovat ominaisuuksia, jotka herättävät luottamusta työntekijää kohtaan, mikä puolestaan edesauttaa hyvän suhteen muodostumista. Ammatillisuuteen kuuluu asiantuntijuus, joka näyttäytyy työnkuvan tuntemisena ja sen mukaisena käyttäytymisenä sekä tehtävien mukaisiin odotuksiin vastaamisena. Myös motivaatio itsensä kehittämiseen ja taito oppia ja kehittyä kokemusten pohjalta ovat ammatillisuutta. Reflektiivinen taito kuuluu myös ammatillisuuteen, ja työntekijän on kyettävä tarkastelemaan intuitiivisia kokemuksia tietoisesti. (Raatikainen 2015, 51-52, 79; Vilén ym. 2008, 77, 80, 86.)

Asiantuntijuuden ei tulisi korostua sijaisvanhemmuudessa, koska lapsen muuttaessa sijaisperheeseen, tavoitellaan kuitenkin mahdollisimman luonnollista perhe-elämää. Kyetäkseen kohtaamaan asiakkaan ja tämän tarinan aidosti, työntekijän tulee olla tietoinen omista tunteistaan ja siitä, miten hänen kertomat asiat ja tarinat tulevat vaikuttamaan häneen ja millaisia tunteita ja ajatuksia ne tuovat pintaan (Virtanen 2017, 101). Usein sijoitetut lapset tulevat hyvin moninaisista taustoista, joten sijaisvanhemman onkin hyvä olla tietoinen siitä, kuinka ottaa vastaan ja käsitellä lapsen mukanaan tuomia vaikeitakin asioita. Asiakastyössä työntekijän tulee olla huolellinen sen suhteen, millaista kieltä käyttää kunkin asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa, sillä sama sana voi tarkoittaa eri asiaa eri henkilölle (Mönkkönen 2018, 111). Omaa persoonaa voidaan hyödyntää vuorovaikutustilanteissa työvälineinä, joten kyky oman persoonallisuuden tarkasteluun ja hallitsemiseen on olennaista vuorovaikutustyössä. (Vilén ym. 2008, 79.) Asiakastyötä tekevän henkilön oma jaksaminen tulee ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon. Erityisen tärkeää se on silloin, kun työtä tehdään omalla persoonalla. Työntekijän tulee tunnistaa omat tarpeet ja voimavarat, sillä työhyvinvointi heijastuu myös asiakastyöhön. Hyvinvoiva työyhteisö edistää myös yksittäisen työntekijän hyvinvointia. (Vilén ym. 2008, 95-99.)

Empatia tarkoittaa toisen sisäisen maailman kokemista. Jotta empatia toteutuu, työntekijän tulee luoda tunneyhteys asiakkaaseen, mikä edellyttää tämän asemaan asettumista sekä maailmankuvan ja asioiden henkilökohtaisten merkitysten huomioimista. Empaattiseen kohtaamiseen kuuluvat myönteinen asennoituminen sekä kunnioitus asiakasta kohtaan. Asiakkaan kunnioittaminen ei tarkoita tämän käyttäytymisen tai tekojen hyväksymistä, vaikka työntekijä ymmärtäisikin käyttäytymisen ja tekojen taustat ja syyt. Kunnioittamista voi osoittaa sanattoman viestinnän lisäksi esimerkiksi voimavarojen esille tuomisena tai muistuttamalla hyvistä teoista. (Juujärvi, Myrsky&Pesso 2011, 84-85.)

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja toteutus

Kävimme helmikuussa 2018 SOS-Lapsikylän keskustoimistolla keskustelemassa mahdollisista opinnäytetyöaiheista oltuamme heihin ensin sähköpostitse yhteydessä. Heidän toiveenaan opinnäytetyön suhteen oli, että näkökulma olisi rakentava ja että SOS-Lapsikylä voisi hyödyntää valmiin opinnäytetyön tuloksia kehittämistyönsä tukena. Keskustelumme myötä opinnäytetyömme aiheeksi muodostui perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen onnistuneen suhteen rakentumisen tekijät SOS-Lapsikylän perhehoitajien ja tukityöntekijöiden kokemusten perusteella. SOS-Lapsikylän keskustoimiston toiveena oli haastatteluiden toteuttaminen sekä perhehoitajan että tukityöntekijän näkökulmasta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty teemahaastattelua ja haastattelut toteutettiin SOS-Lapsikylän kahdessa eri yksikössä. Teemahaastatteluiden pohjana oli asiakastapauksia, joissa asiakassuhteen luominen on ollut onnistunut. Tarkoituksena oli teemahaastattelujen avulla saada kattava kuva siitä, millaisia asioita onnistunut suhde sijoitettuun lapseen on vaatinut.

Tutkimuskysymyksenä oli:

Minkälaisia kokemuksia perhehoitajalla ja tukityöntekijällä on perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen onnistuneen suhteen tekijöistä?

4.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyö on muodoltaan laadullinen tutkielma, jonka tavoitteena oli kuvata, millaiset tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että suhde sijoitettuun lapseen on ollut onnistunut. Opinnäytetyössä on kuvattu SOS-lapsikylän perhehoitajien onnistuneita suhteita sijoitettuun lapseen eli tavoitteena oli saada vastaus rajattuun ilmiöön. Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, laadullinen tutkimus ei pyri yleistämään ilmiötä, vaan sen tarkoituksena on keskittyä syvällisemmin itse tutkimuksen kohteeseen, jolloin myös tulokset ovat päteviä vain näissä tietyissä kohdetapauksissa (Kananen 2014, 16-17).

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on saavuttaa haastateltavien merkitykselliseksi koettu kokemus tutkittavasta ilmiöstä. Tavoite ei ole löytää niin sanottua totuutta tutkittavasta ilmiöstä, vaan löytää niitä asioita, joita ei ole mahdollista nähdä välittömän havainnoinnin välityksellä. Laadullisen tutkimuksen teoriaosuudessa tulee käsitellä tutkittavan ilmiön kontekstia, eli millaisiin yleisiin yhteyksiin tutkittavalla ilmiöllä on yhteys. Intentio, eli haastateltavan tarkoitusperät ja motivaatio tulee ottaa huomioon, ettei haastateltava keskity kertomaan huomaamattaan yleisistä normeista, jolloin haastateltavan oma kokemus jää piiloon. Laadullisen tutkimuksen prosessinäkökulma tarkoittaa tutkimusaikataulun ja

tutkimusaineiston suhdetta, jolloin tutkijalla on mahdollisuus kehittää todellinen ymmärrys tutkittavan ilmiön merkityssuhteisiin. (Vilka 2015, 118-121.) Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavat tulee olla tarkoin valittuja ja sopia tutkimuksen tarkoitukseen. On tutkimuksen tekijän päätettävissä, mitä tarkoitukseen sopivalla haastateltavalla tarkoitetaan. Haastateltavilla on hyvä olla riittävästi tietoa tai omaa kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.)

4.2 Aineiston hankinta

Opinnäytetyön haastattelumuodoksi valikoitui teemahaastattelu, joka toteutettiin parihaastatteluina. Teemahaastattelulla tarkoitetaan haastattelumuotoa, joka etenee etukäteen valikoitujen teemojen mukaisesti, ja tukena on tarkentavia kysymyksiä teemoihin liittyen. Kysymyksiä voidaan syventää haastattelun edetessä. Teemahaastattelussa tutkijan valikoimat teemat perustuvat tutkimuksessa käytettyyn teoreettiseen viitekehukseen. Haastattelu etenee näiden teemojen mukaan. Kaikkien haastattelujen ei ole välttämätöntä edetä saman järjestyksen mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88.) Haastatteluvaiheessa teemojen käsittelyjärjestys ei ole oleellista, vaan haastattelun luonteva eteneminen on merkityksellisempää. On haastattelijan tehtävä huolehtia siitä, että kaikki teemat tulee käsiteltyä niin laajasti, kuin se tutkimuksen kannalta on oleellista. (Vilka 2015, 124, 126.)

Teemahaastattelussa ei ole tiettyjä kysymyksiä, ainoastaan ohjaavia teemoja, jotka liittyvät teoreettisiin käsitteisiin. Haastattelujen suunnitteluvaiheessa tulee tutkijan päättää, millaisiin päätelmiin aineiston pohjalta pyritään. Tämä ohjaa tutkijaa keräämään sellaista tietoa, joka edesauttaa luotettavien päätelmien tekemisen aineistosta. Haastattelutilanteessa pelkistetty luettelomainen teema-alueiden lista toimii haastattelijan muistilistana ja auttaa ohjaamaan haastattelua sekä pysymään halutuissa teemoissa. Teemojen lisäksi on mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 66.) Haastattelujen avulla pyritään löytämään merkityksellisiä asioita liittyen tutkimuskysymyksiin. Teemahaastattelu on haastattelumuotona joustava. Koska tarkkoja kysymyksiä ei ole etukäteen määritelty, antaa teemahaastattelu mahdollisuuden vastauksien tarkentamiseen ja syventämiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.)

Parihaastattelu on ryhmähaastattelun alalaji, joka toimii hyvänä haastatteluvaihtoehtona silloin, kun haastateltavilla on jokin yhteinen kokemus. Parihaastattelulla voidaan saada samanaikaisesti tietoa useammalta vastaajalta samaan asiaan liittyen. Haastattelijan rooli on saada aikaan keskustelua ja varmistaa, että kaikki osallistujat saavat osallistua keskusteluun. Parihaastattelun etuna voidaan nähdä myös haastattelun vapaamuotoisuus ja keskustelunomaisuus, joka mahdollistaa myös spontaanin ja monipuolisen kommentoinnin haastateltavien välillä. Nauhurin käyttö haastatteluissa edistää haastattelun sujuvuutta ilman

keskeytyksiä, eikä haastattelijan tarvitse kirjoittaa ylös muistiinpanoja, mikä tekee haastattelusta luontevampaa. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 61, 63, 92.)

Aineiston hankinta toteutettiin teemahaastatteluilla SOS-Lapsikylän tiloissa vuorovaikutuksellisin menetelmin, ja huomio oli haastateltavien kokemuksissa. Nämä ovat laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä ominaisuuksia (Kananen 2014, 18). Haastateltaviksi valittiin kolme sijaisvanhempi-tukityöntekijäparia SOS-lapsikylän eri yksiköistä, eli yhteensä haastateltavia oli kuusi. Haastattelut toteutettiin parihaastatteluina siten, että yhteen haastatteluun osallistui samanaikaisesti yksi tukityöntekijä ja yksi sijaisvanhempi. Jokaisella parilla oli yhteinen kokemus onnistuneesta suhteesta sijoitettuun lapseen ja riittävästi omaa kokemusta vastaamaan tutkimuskysymykseen. Koimme tärkeänä, että haastatteluun osallistuu perhehoitajan lisäksi myös sijaisperheen kanssa tiiviisti työskentelevä tukityöntekijä, jolla on kokemus perheen keskinäisestä suhteesta ja sen muodostumisesta. Ajattelimme tukityöntekijän katsovan asioita myös hieman eri näkökulmasta, jolloin saisimme monipuolisemman näkökulman lapsi-sijaisvanhempisuhteen muodostumisesta.

Haastattelut aloitettiin kertomalla opinnäytetyön taustasta ja tarkoituksesta. Tämän jälkeen kerroimme haastattelun toteutuksesta ja pääpiirteistä. Haastateltaville kerrottiin, että haastattelut nauhoitetaan, jolloin kaikki tarvittava aineisto on käytössä haastatteluja purkaessa. Tärkeänä koettiin painottaa haastateltavien anonymiteettiä ja sitä, että yksittäisten vastausten sanoja ei ole tunnistettavissa lopullisesta materiaalista. Vaikka haastattelua ohjasi haastattelijoiden etukäteen määräämät teemat, haastattelun keskustelunomaisuutta tuotiin esille. Tällä tavoin haastattelun ilmapiiriä pyrittiin saamaan vuorovaikutuksellisemmaksi, joka mahdollistaisi myös haastateltavien keskinäisen keskustelun teemoista. Annoimme haastateltaville lisäksi omat yhteystietomme, jos he haluaisivat vielä myöhemmin kysyä jotakin opinnäytetyöhömmme liittyen.

Ennen haastatteluja olimme sopineet omista rooleista haastattelijoina. Toisen haastattelijan pääpaino oli edetä valmiin haastattelurungon mukaan ja pitää huolta siitä, että kaikki aihealueet tulee käsitellyksi. Tämä mahdollisti sen, että toisen meistä oli mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä haastateltavien vastauksista. Haastattelut aloitettiin kysymällä perhehoitajan ja tukityöntekijän taustatiedoista ja työnkuvasta, minkä tarkoituksena oli selvittää haastateltavien rooleja sekä toimia ”lämmittelyaiheina”. Tämän jälkeen siirryimme perhehoitajan ja tukityöntekijän yhteiseen asiakas-caseen, jolla tarkoitettiin perheeseen sijoitettua lasta. Kysyimme yleisesti, millainen case on kyseessä, sekä tarkemmin suhteen muodostamisesta, ylläpitämisestä ja vahvistamisesta. Tarkoituksena oli, että haastateltavat saavat mahdollisimman vapaasti kertoa, mitä heille tulee mieleen yhteisen asiakas-casen muodostumisesta. Tarkensimme myös erikseen luottamusteemaan, vuorovaikutukseen ja

dialogisuuteen. Halusimme ottaa esille myös perhehoitajan oman osaamisen teeman, jolla halusimme selvittää, millaista tukea perhehoitajille on tarjolla, sekä miten oma osaaminen ja ammatillisuus vaikuttaa onnistuneen suhteen luomisessa. Haastattelun lopuksi haastateltavilla oli mahdollisuus tuoda esiin ajatuksia teemojemme ulkopuolelta ja kertoa lisää omaa kokemusta lapsen kanssa muodostettavaan suhteeseen liittyen. Teemahaastattelussa käytetty haastattelurunko löytyy opinnäytetyön liitteistä.

4.3 Aineiston analysointi

Opinnäytetyömme analyysimuodoksi valikoitui teoriaohjaava analyysi, jossa aineistolähtöisen analyysin tavoin analysoitavat yksiköt valitaan aineistosta, mutta myös aikaisempi tieto ja teoria ohjaa lopputulosta. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä kerätty aineisto liitetään lopulta niihin teoriakäsitteisiin, jotka ilmiöstä jo tiedetään. Luokitteluvaiheessa yläluokat muodostuvat teoreettisista käsitteistä, joita on käytetty viitekehystenä. Teoriaohjaava analyysi mahdollistaa myös ylimääräisten yläluokkien syntymisen, mikäli aineistosta löytyy sellaisia asioita, jotka eivät sovi valmiisiin käsitteisiin. Ei ole väliä, missä vaiheessa teoria otetaan mukaan ohjaamaan lopputulosta, vaan valinta on aineisto- ja tutkijalähtöinen. Teoriaohjaava analyysi perustuu päättelyyn, jossa yksittäisiä ilmaisuja pyritään yleistämään. Analyysin muoto määrittelee tutkimuksen kohteeksi valitut käsitteet ja aikaisempi tutkittu tieto ohjaa aineiston analyysivaiheessa. (Tuomi&Sarajärvi 2018, 109-113, 133-135.)

Nauhoitetut haastattelut litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi tietokoneelle sanasta sanaan, jättäen pois kuitenkin ylimääräiset äännähdykset ja äänenpainot. Näin tarkalle litteroinnille ei ollut tarvetta, vaan haastateltavien sanat ja sanoma koettiin oleellisemmaksi. Litteroitua tekstiä oli yhteensä 55 sivua. Haastateltavien vastaukset eroteltiin, mikä mahdollisti haastateltavien tunnistamisen aineistoa luokitellessa. Vastajien erottaminen tässä vaiheessa edesauttaa löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiin ja löytämään yhteneväisyyksiä eri asiakastapausten välillä. Litterointivaiheessa haastatteluista kirjoitettiin ylös olennainen sanoma. On tutkijan oma valinta, mitä kaikkea hän litteroi, mutta koska haastattelut on nauhoitettu, on tallenteisiin mahdollista palata aina uudelleen (Kananen 2014, 102). Aineisto kootaan kokonaisuudeksi selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla. Tutkittu tieto tulee esittää tiivistäen, mutta mitään oleellista tietoa ei voi jättää pois. Selkeä analyysin tekeminen edistää luotettavien johtopäätösten tekemisen. (Tuomi&Sarajärvi 2018, 122.)

Litteroitu teksti käytiin tarkkaan läpi, ja tekstistä poimittiin alkuperäisilmaisuja, jotka pelkistettiin ja ryhmiteltiin Excel-taulukkoon eri teemojen alle. Tässä vaiheessa kerätyn aineiston epäolennainen tieto karsittiin pois ja analyysi tehtiin oleelliseen tietoon keskittyen. Pelkistetyt ilmaisut mahdollistivat samankaltaisuuksien löytämisen aineistosta. Yhteneväiset pelkistetyt ilmaisut ryhmiteltiin Excel-taulukossa alaluokkiin, jotka lopulta muodostivat

yläluokat. Yläluokat tulivat suoraan teorian tiedosta, mutta teorian ulkopuolelta löytyi alaluokkia, jotka muodostivat lopulta oman yläluokkansa. Kaikki yläluokat lopulta vastaavat yhdistävänä tekijänä tutkimuskysymykseemme, eli mitkä asiat ovat vaikuttaneet siihen, että perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välinen suhde on ollut onnistunut. Opinnäytetyön liitteissä on esimerkki tekemästämme aineiston luokittelusta.

Sisällönanalyysi kirjoitettiin sanalliseen muotoon, minkä tarkoituksena oli saatujen tietojen ja haastattelujen perusteella kuvata tutkittavaa ilmiötä selkeästi. Olemme kirjoittamalla avanneet, kuinka yläluokat on muodostettu, eli millaisia alaluokkia aineistosta on löytynyt. Jokaisesta teemasta on esimerkkinä myös alkuperäisilmaisuja, joiden tarkoituksena on tuoda esille alkuperäisiä haastatteluja. Sanallisen muodon tueksi olemme rakentaneet kuviot jokaisesta teemasta havainnollistamaan sitä, miten olemme ensin päätyneet alaluokkiin ja kuinka sitä kautta on lopulta päästy yläluokkiin.

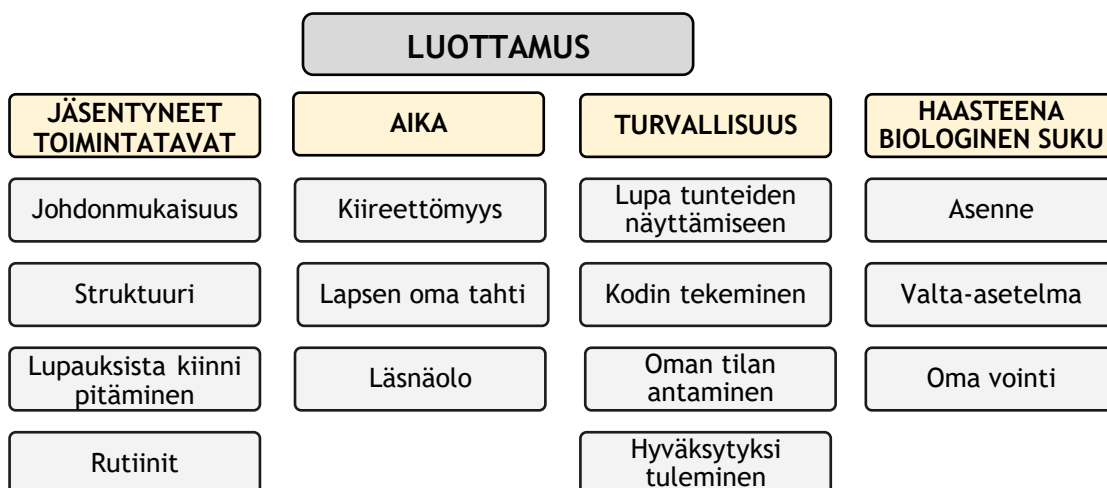

Kuvio 1: Aineiston analyysiprosessi

5 Opinnäytetyön tulokset

5.1 Pitkäjänteisyydellä kohti turvallista kotia

Aineiston perusteella luottamuksen alaluokat ovat jäsenyneet toimintatavat, aika, turvallisuus. Luottamuksen muodostamisen haasteeksi haastateltavat kokivat lapsen biologisen verkoton.

Kuvio 2: Luottamus

Haastatteluaineiston perusteella luottamus on yksi sijoitetun lapsen ja perhehoitajan välisen onnistuneen suhteen muodostumisen elementti, jonka syntymiseen vaikuttavat jäsenyneet toimintatavat, aika ja turvallisuus. Kolme haastateltavaa koki toiminnan johdonmukaisuuden ja arjen struktuurin ja rutiinit tärkeänä asiana luottamuksen rakentumisessa. Niiden koettiin luovan luottamusta pysyvyyden tunteen ja elämän säännöllisyyden myötä. Yksi haastateltava kuvaili johdonmukaisuuden tarkoittavan sitä, että ei poukkoilla asioissa, vaan on selkeät systeemit, syyt ja seuraukset. Johdonmukaisuuteen kuuluu myös se, että kaikilla on samat säännöt. Arjen säännöllisyyteen liittyen mainittiin säännölliset nukkumaanmenoajat ja ruokaajat, koulunkäynti ja riittävä vapaa-aika. Arjen säännöllisyyttä pidettiin tärkeänä senkin uhalla, että se voi aikuisista tuntua ajoittain tylsältä. Yksi haastateltava kuvaili, miten sijoituksen alussa hyvin haastavasti käyttäytyvä ja ulospäin oireileva lapsi on selkeästi rauhoittunut ja kykenee osoittamaan kiintymystä, minkä haastateltava koki olevan turvallisuuden luomisen ohella seurausta arjen sääntöjen ja struktuurin ylläpitämisestä. Lupauksista kiinni pitämisen tärkeyden mainitsi viisi haastateltavaa. Heidän kokemuksensa mukaan lapselle ei voi koskaan luvata sellaista, mitä ei voi välttämättä toteuttaa, sillä sijoitetut lapset ovat saaneet kokea elämässään jo ihan tarpeeksi pettymyksiä aikuisten taholta.

H2: ”Me ei ikinä sanota että on sataprosenttisen varma, jos se ei oo varmaa mitä tehdään. Me sanotaan, että tehdään joku päivä, mutta se että saadaan se luottamus siihen, että vaikka elämä ei oo minuuttiaikataulu, nii se mitä sanotaan, niin se tehdään.”

H6: ”Iltasaduista ja siitä hetkestä tuli tosi tärkeä alusta asti. Tietyt rutiinit ja tietyt puistot.”

H5: ”Tärkeää on, että kun luvataan jotain, niin siitä pidetään kiinni. Ja ei pidä luvata semmoista, mitä ei pysty toteuttamaan.”

Luottamuksen rakentaminen vaatii aikaa. Erityisesti yksi haastateltava painotti lapsen kohtaamisessa kiireettömyyttä, jolloin lapselle saa annettua kaiken hänen tarvitsemansa ja kaipaamansa huomion. Haastateltava koki tärkeäksi myös suhteen muodostamisessa kulkea lapsen ehdoilla ja antaa lapsen määrätä tahdin. Siinä missä ensimmäinen sijoitettu lapsi oli viihtynyt perhehoitajien sylissä alusta asti, voi toinen lapsi odottaa kokonaisen vuoden, ennen kuin antaa esimerkiksi luvan suukottaa itseään. Toinen haastateltava kuvaili, miten sijoituksen alkuvaiheessa lapsi oli jokaisen aikuisen ihmisen perässä hakien turvallisuutta ja pyrkien miellyttämään heitä, kunnes myöhemmin hän kiinnittyi sijaisperheeseensä kokien perhehoitajat selkeästi vanhemmikseen ja aikuisiksi, joihin turvautua. Kiintymyssuhteen alettua muodostua perhehoitajiin, voi sijoitetun lapsen aikaisemmat, usein negatiiviset kokemukset tulla mieleen. Tällöin haastateltavan mukaan lapsen kiirettömään kohtaamiseen sekä huomion ja oman tilan antamiseen tulee kiinnittää erityisesti huomiota. Yhdessä haastattelussa keskusteltiin sijoitetun lapsen loputtomasta huomion kaipuusta, jolloin mikään määrä huomiota ja läsnäoloa ei tunnu riittävän lapselle.

H6: ”Saa olla tyytyväinen, et meidät jollain tavalla huomataan. Se on enemmän tekojen kautta. Se pajaaminen voi olla sitä että teen voileivät.”

H5: ”Näille lapsille on hirveen tärkeätä, että me aikuiset muistetaan heidät.”

H5: ”Kun se kiintymyssuhde alkaa muodostumaan ja samanaikaisesti lapsella nousee ne vanhat kokemukset mieleen. Silloin jos joku toinen saa enemmän huomiota, se voi aatella että häntä ei rakasteta enää. Pitää koko ajan pientä äksöniä yllä että hänet huomataan.”

Haastateltavat painottivat luottamuksen muodostumisessa yhdeksi tärkeistä elementeistä lapsen turvallisuudentunteen. Kolme haastateltavaa puhui hyväksytyksi tulemisen tunteesta, jonka lapsi tarvitsee pystyäkseen synnyttämään luottamusta perhehoitajiinsa. Eräessä haastattelussa pohdittiin hyväksytyksi tulemisen tunteeseen liittyen *hyväksyvän katseen* tärkeyttä. Jotta lapsi tuntee olonsa turvalliseksi, hänellä tulee olla tunne hyväksymisestä huolimatta siitä, onko hän tehnyt jotakin väärää tai kiellettyä. Turvallisuuteen liittyen kahdessa eri haastattelussa keskusteltiin luvasta tunteiden näyttämiseen. Tunteiden näyttämässä tärkeänä asiana koettiin saada lapselle tunne siitä, että hän saa näyttää kaikki tunteensa ilman pelkoa hylätyksi tulemisesta tai esimerkiksi siitä, että hänelle suututaan jos hän ilmaisee tunteitaan huutamalla. Kaikissa haastatteluissa puhuttiin lapsen tarpeesta kokea

sijaiskoti omaksi kodikseen sekä tarpeesta tuntea olevansa aivan yhtä tärkeä, hyväksyty ja tasavertainen kuin kaikki muut siellä asuvat. Yksi haastateltava kuvaili, miten iso asia on huomata, että lapsi alkaa olla selkeästi kotiutunut. Hän kuvaili sen näkyvän esimerkiksi lapsen tavassa kutsua perhehoitajia luokseen. Apuna kotiutumiseen haastatteluissa mainittiin esimerkiksi lapsen mahdollisuus sisustaa itse oma huoneensa, jonka koettiin samalla olevan osa lapsen toivottamista tervetulleeksi. Myös muiden lasten (biologisten tai sijoitettujen) suhtautumista uuteen sijoitettuun lapseen pidettiin merkityksellisenä lapsen kotiutumisen kannalta.

H6: ”Lasta ei jätetä jätetä eteiseen, vaan se tuodaan ihan perille saakka taloon. Mun mielestä se on just sitä, että ei siinä odotella että mitä seuraavaks, vaan että yhdessä asutaan.”

H2: ”Me tehtiin heti alusta asti selväks, että meille on lupa sanoo asioita, kiukutella ja olla iloinen.”

H4: ”Kyllä he äkkiä löytää toisensa. Se on hyvin luontevaa, siinä on sitä että halailtaan ja pussaillaan ja ollaan ystäviä. Välillä mäiskitään.”

Luottamuksen muodostumisen haasteena haastattelujen perusteella näyttäytyi suhde sijoitetun lapsen biologiseen sukuun ja perheeseen, joka tuli puheenaiheeksi kaikissa kolmessa haastattelussa. Kahdessa haastattelussa koettiin biologisten vanhempien kielteisen asenteen haittaavaan merkittävästi luottamussuhteen muodostumista sijoitettuun lapseen. Haastateltava kuvaili, miten tärkeää olisi pystyä luottamaan myös lapsen biologiseen verkostoon ja siihen, että heiltä saa tukea ja että he ovat lapsen puolella. Yhdessä haastattelussa pohdittiin lastensuojelun valta-aseman voivan olla syy siihen, että vanhempien on vaikea nähdä toiminnan olevan lapsen edun mukaista. Haastateltava toivoikin biologisten vanhempien uskaltavan luottaa niin tukityöntekijöihin kuin sijaisvanhempiin sen verran, että he purkaisivat mietityttävät asiat heille, jolloin asioita ei tulisi niin helposti purettua lapselle lasta tavattaessa. Biologiset vanhemmat tulisi haastateltavan mielestä saada ymmärtämään, että kaikki ovat lapsen edun puolella, eikä tarkoituksena ole kiusata ketään. Lastensuojelun valta-asetelman koettiin näyttäytyvän myös tapauksessa, jossa perheen vanhempi oli itse hakenut tilanteeseensa apua toivoen saavansa konkreettista apua. Perheeseen saatavan avun sijaan lapsi otettiin huostaan, mikä oli apua itse hakeneelle vanhemmalle suuri järkytys. Lisäksi biologisten vanhempien omat, toisinaan moninaiset ongelmat voivat haitata työskentelyä, jota tehdään sijoitetun lapsen lisäksi myös hänen biologisen verkoston kanssa. Yksi haastateltava kertoi saavansa kuulla sijoitetulta lapselta aina tapaamisen jälkeen, miten lapsen biologinen suku mustamaalaa sijaisvanhempia lapselle. Tämä asettaa lapsen todella ikävään ja ristiriitaiseen tilanteeseen.

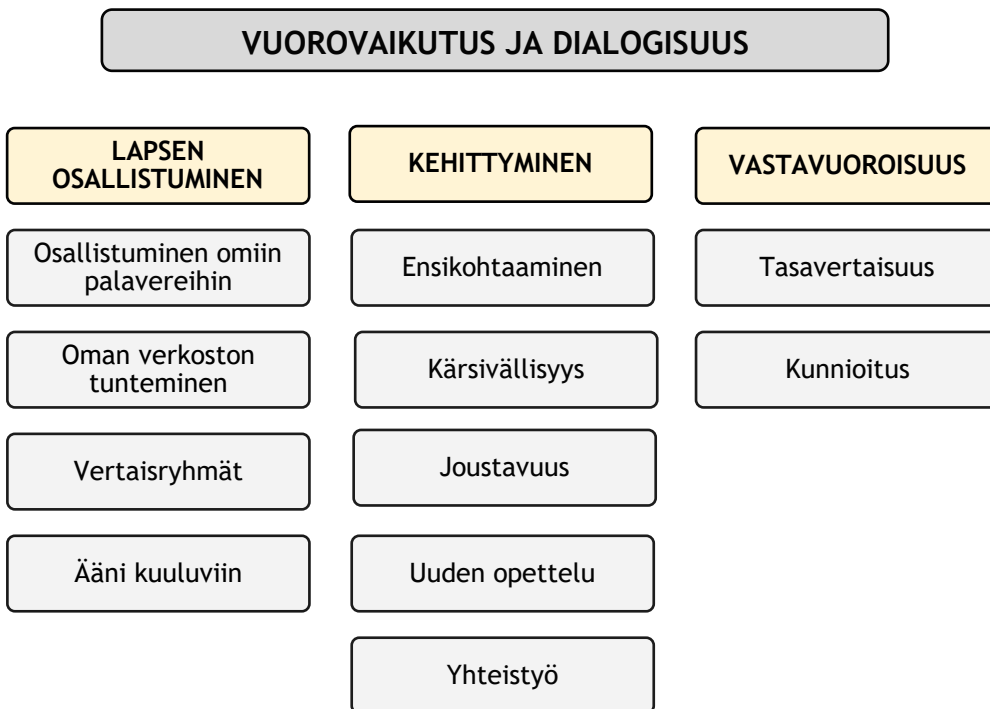
H2: ”Kuinka lapsi voi luottaa suhun, jos muut haukkuu sua lapsille? Lapselle sä et voi moittii niitä vanhempia.”

H5: ”Biologiset vanhemmat pitää saada ymmärtämään, et kukaan ei halua tehdä kiusaa, vaan tässä mennään sen mukaan, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja hyväksi.”

H4: ”Meidän täytyy saada panostaa lapsiin ilman että tarvii panostaa myös niihin vanhempiin.”

5.2 Suhteen molemminpuolinen rakentuminen

Haastattelujen perusteella vuorovaikutus ja dialogisuus -teeman alaluokat ovat lapsen osallistuminen, kehittyminen ja vastavuoroisuus.

Kuvio 3: Vuorovaikutus ja dialogisuus

Kahdessa haastattelussa lapsen kanssa vuorovaikutuksen ja dialogisuuden toteutumisen kannalta koettiin oleelliseksi, että sijoitettu lapsi osallistuu mahdollisuuksien mukaan itse omien asioidensa hoitamiseen, kuten palavereihin ja päätöstentekoon. Osallistumiseen vaikuttavana tekijänä yhdessä haastattelussa mainittiin koko lapsen verkoston välinen Whatsapp-viestiketju, jonne lapsi saa itse laittaa viestejä ja ääniviestejä, jolloin lapsi saa tehdä itseään näkyväksi ja saa äänensä kuuluviin. Eräs haastateltava pohti, että lapsen oman

elämän osallistumista voidaan vahvistaa esimerkiksi antamalla lapsen kirjata itse omia kuulumisiaan järjestelmään. Myös lapsen toiveiden kuuleminen ja niihin mahdollisuuksien mukaan vastaaminen koettiin tärkeäksi osaksi lapsen osallistumista. Lapsen osallistumiseen oleellisesti linkittyy haastattelujen perusteella myös SOS-Lapsikylän lapsille tarjoamat vertaistukiryhmät, joissa lapset pääsevät käsittelemään sijaisperheessä elämistä ja elämäntilanteen esiin tuomia tuntemuksia. Yksi haastateltava koki erityisen tärkeäksi, että lapsi tietää itse oman tilanteensa eli sen, että hän on sijoitettuna. Oman tilanteen ja verkoston tunteminen ja sen tietäminen, että omaan verkostoon kuuluu sijaisperheen lisäksi biologiset vanhemmat ja työntekijät, mainittiin lapsen osallistumista lisäävinä asioina kahdessa haastattelussa. Yksi haastateltava mainitsi erityisesti tukityöntekijän olevan lapselle merkittävä myös siinä mielessä, että lapsi kokee tärkeäksi tietää hänestä välitettävän ja hänen asioitaan hoidettavan.

H1: ”Sit te aina annatte lasten itse kirjata, mitä kuuluu. Musta se on dialogisuutta, et annetaan ja pyritään vahvistamaan sitä osallisuutta omassa elämässä.”

H1: ”Lapset otetaan mukaan myös omiin neuvotteluihin aina kun mahdollista. Vahvistetaan osallisuutta omiin asioihin.”

H5: ”Hienosti tuodaan sitä lapsen osallisuutta että lapset pääsee vertaisryhmissä käsittelemään sitä sijaisperheessä elämistä ja tuomaan niitä omia tuntemuksia, siinä mielessä lapsen ääntä ja lapsilähtöisyyttä myös nykyään korostetaan.”

Vuorovaikutus- ja dialogisuustaidoissa kehittymiseen kuuluu materiaalin perusteella ensikohtaaminen, kärsivällisyys, joustavuus, uuden opettelu ja yhteistyö. Ensikohtaamisen merkitystä niin keskinäisen vuorovaikutuksen ja dialogisuuden syntymisen kuin ylipäätään tutustumisen kannalta korostettiin kaikissa haastatteluissa runsaasti. Lapsen tutustuminen perheeseen ja toisinpäin koettiin tärkeäksi asiaksi suhteen muodostumisen onnistumisen kannalta. Yksi haastateltavista kertoi käyneensä tapaamassa lasta yhdessä tukityöntekijän kanssa lapsen biologisten vanhempien luona ennen muuttoa, toinen sanoi lapsen käyneen tutustumiskäynneillä tulevan sijaisperheen kotona. Kaikki perhehoitajat kertoivat jättäneensä lapselle ensitapaamisen yhteydessä jonkin tavaran tai muiston sijaisperheestä, jotta lapsi voisi jatkaa tutustumista sijaisperheeseen kyseisen tavaran avulla. Osa oli ottanut ensitapaamiseen mukaan kuvia esimerkiksi kotitalosta tai perheen koirasta, joita he olivat yhdessä katselleet tapaamishetkellä. Yksi haastateltavista kertoi perheen lähettäneen kuvia, tavaroita tai kirjeitä jo etukäteen, ennen ensitapaamista. Tämän eleen hän ajatteli kertovan lapselle, miten odotettu ja tervetullut hän on heidän perheeseen.

Kahdessa haastattelussa kuvattiin, miten omia vuorovaikutustaitoja joutuu koko ajan kehittämään ja opettelemaan uusia kommunikaatiokeinoja, jos edelliset yritykset eivät ole toimineet, ja tämän sanottiin edellyttävän kärsivällisyyden lisäksi yhteistyötä, soveltamista ja joustavuutta. Yhdessä haastattelussa keskusteltiin avoimien kysymysten käytöstä ja opettelusta erityisesti tilanteissa, joissa ollaan niin sanotuissa pattitilanteissa, jolloin dialogisuus esimerkiksi biologisen perheen kanssa ei meinaa mennä eteenpäin. Myös jokaisen lapsen kanssa täytyy löytää omat toimintatavat vuorovaikutukseen, jolloin molemminpuolinen kärsivällisyys ja joustavuus ovat avainsanoja. Esimerkkinä mainittiin tilanne, jossa sijoitettu lapsi ei ole koskaan oppinut puhumaan asioistaan, jolloin häneltä ei voida odottaa suoraan puhumista myöskään sijoitetussa perheessä. Tällöin lapsen kanssa kommunikointi voi onnistua esimerkiksi piirtämisen tai leikkimisen avulla.

H2: ”Koko ajan joutuu opettelemaan uutta ja vuorovaikutustaidot kehittyvät. Vaaditaan tosi paljon vuorovaikutusta, yhteistyötä, keskustelua ja kommenteluakin.”

H1: ”Joustamattomuus ei sovi sijaisvanhemmuuteen, koska jokaisen lapsen kohdalla pitää hakea erilainen tyyli, koska siinä ei oo valmiina sitä lapsen lojaalisuutta ja muuta.”

H2: ”Meillä lapset on käynyt myös tutustumassa semmosia lyhyitä pätkiä ennen muuttoa.”

H4: ”Ensikohtaaminen on tärkeä. Sellanen kosiskelukäynti.”

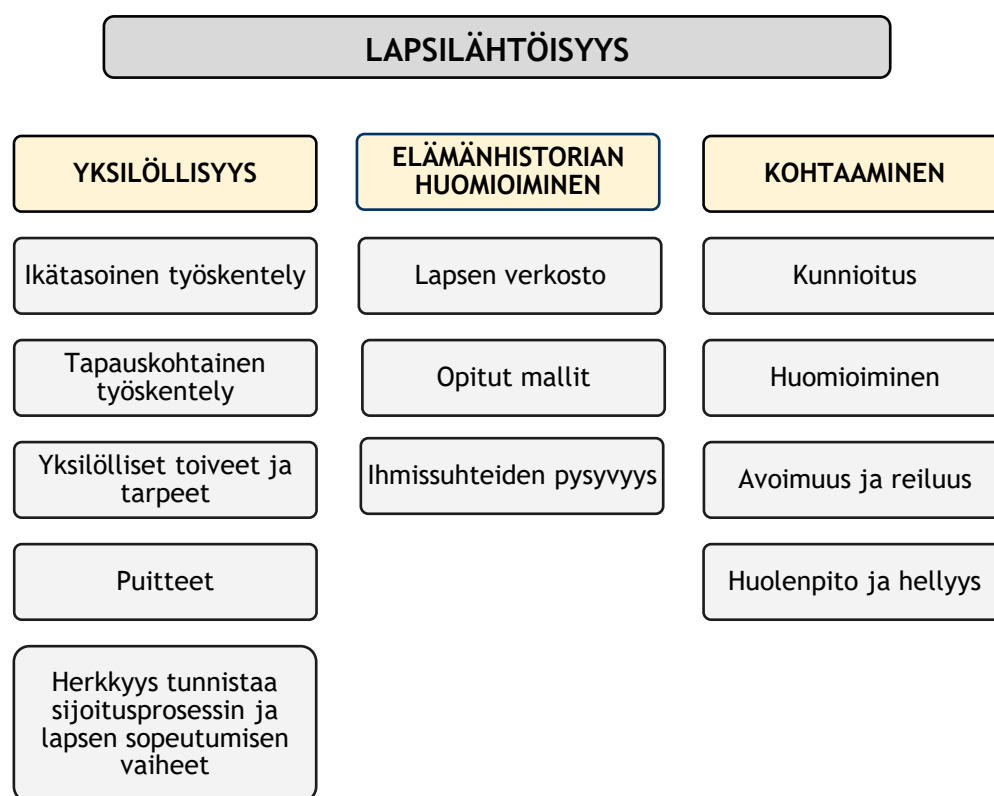
Vuorovaikutus- ja dialogisuus -teeman alle muodostui haastattelujen perusteella *vastavuoroisuus*-alaluokka, johon kuuluu tasavertaisuus ja kunnioitus. Yksi haastateltava pohti, että sijoitetuille lapsille tulee antaa tietynlainen kunnioitus heidän aikaisempien kokemustensa suhteen. Hän kuvasi, miten hän ei koskaan kysele sijoitetuilta lapsilta näiden menneisyydestä, vaan lapset saavat halutessaan kertoa asioistaan oma-aloitteisesti. Toinen haastateltava sanoi tasavertaisuuden olevan vuorovaikutuksen toteutumisessa olennaista. Hänen mielestään sijoitetun lapsen tulee saada tuntea olevansa tasavertainen keskustelukumppani, jonka mielipiteitä kuunnellaan, ja erityisesti tasavertainen suhteessa muihin lapsiin ilman erilainen lapsi -leimaa otsassa. Samoin sijaisperheen mahdollisille biologisille lapsille tulee haastateltavan mukaan saada sanoitetuksi se, että vaikka sijoitettu lapsi saa paljon huomiota palaverien ja muiden muodossa, hän on silti tasavertainen muihin lapsiin nähden.

H6: ”Ne on ilon hetkiä ku huomaa miten omat lapset ja sijaislapset rupee toimimaan porukkana ku mennään jonnekin. Aluksi se oli sekavaa.”

H5: ”Sijoitettu lapsi tuntee aina olevansa jollain tapaa erilainen verrattuna muihin lapsiin. Se miten hänet kohdataan päiväkodissa tai koulussa on tosi oleellista. Aina ne jumi tilanteet tai voimakas reagointi ei liity huonoon oppimiseen tai käytökseen, vaan voi olla esim et joku ääni laukaisee muistikuvan”.

5.3 Lapsi työskentelyn keskiössä

Aineiston perusteella lapsilähtöisyys jakautui kolmeen alaluokkaan: yksilöllisyyteen, historian huomioimiseen ja kohtaamiseen.

Kuvio 4: Lapsilähtöisyys

Yksilöllisyyteen liittyen kaikissa haastatteluissa tuli esiin lapsen ikätasoinen ja tapauskohtainen työskentely, lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mielessä pitäminen ja lapsen erityisyyden huomioiminen kaikessa työskentelyssä. Näihin liittyen haastatteluissa keskusteltiin ”lapsen sanoin” puhumisesta, jolla tarkoitettiin asioiden sanoittamista lapsen ikä huomioiden. Eräs haastateltava pohti, miten lapsen voi olla välillä vaikea ymmärtää esimerkiksi sijoitukseen johtaneiden syiden taustoja, vaikka niitä kuinka yrittäisi lapselle

selittää. Yksi haastateltava sanoi lapsilähtöisyyden olevan ensisijaisesti tiedon antamista lapselle niin nykyhetkestä kuin tulevasta, kuitenkin lapsen ikätaso huomioiden. Asioiden sanoittamisen lapsen ikä ja taustat huomioiden ajateltiin olevan merkittävässä roolissa sitä ajatellen, että lapsen olisi hyvä olla kyseisten asioiden kanssa ja hän ymmärtäisi, mistä näissä asioissa on kyse. Myös se koettiin tärkeäksi, että kaikki lapsen ympärillä olevat aikuiset puhuisivat lapselle samalla tavalla, jolloin lapselle ei tulisi ristiriitaista tietoa asioista tai väärinymmärryksiä ei pääsisi syntymään.

Ylipäättään lapsen edun mielessä pitäminen ja sen ajattelemisen, miten kaikki vaikuttaa lapseen, koettiin kaikissa haastatteluissa lapsilähtöisyyden perustukseksi. Kolme haastateltavaa pohti lapsilähtöisyyden ytimen olevan lapsen omien tarpeiden tunnistamisessa ja niihin vastaamisessa, jolloin valintoja tehdessä tulee aina miettiä, mikä olisi juuri kyseiselle lapselle parasta. Perus huolenpito ei riitä, vaan perhehoitajalla täytyy erään haastateltavan mielestä olla herkkyys tunnistaa lapsen erityispiirteet, jotta niihin voidaan antaa tarvittava tuki ja luoda sellaiset puitteet, jotka ovat kyseisen lapsen erityisiä piirteitä mahdollisimman hyvin tukevia. Yksi haastattelija painotti tärkeänä asiana puitteiden luomista lapsen näköisiksi ja lasten toiveita kunnioittaviksi. Yhdessä haastattelussa keskusteltiin prosessin vaiheiden tunnistamisesta, joiden koettiin liittyvän vahvasti biologisten vanhempien oman prosessin vaiheisiin. Haastateltava kuvaili, miten lapsi reagoi biologisten vanhempiensa vaiheisiin ja heidän vointinsa muutoksiin hyvin vahvasti, jolloin lapselle täytyy osata sanoittaa, mitä nämä asiat tarkoittavat biologisen vanhemman kannalta ja lapsen kannalta. Prosessin vaiheisiin liittyen haastattelussa pohdittiin myös sijoitusprosessiin ja lapsen välisen suhteen muodostumisen vaiheita, joista perhehoitajilla on hyvä olla tietoinen. Kaikkien lasten kohdalla nämä vaiheet ovat erilaisia ja tulevat vastaan eri järjestyksessä, joten kukaan ei voi tietää etukäteen, miten lapsi tulee sopeutumaan.

H1: "Meillä pyritään mahdollisimman lapsilähtöiseen työhön. Etukäteen annetaan tietoa, tulevassa annetaan tietoa, ikätasoista tietoa. Tehdään paljon tapauskohtaisesti asioita. Mietitään aina, mikä olisi just sille lapselle parasta."

H4: "Jos lapsilla on jotain toiveita, niin niitä kuunnellaan."

Kaikissa kolmessa haastattelussa keskusteltiin lapsen biologisen verkoston suhtautumisen olevan merkityksellistä sen kannalta, miten lapsi sopeutuu sijaisperheeseen. Tämän vuoksi yhteistyö myös biologisen perheen kanssa koettiin tärkeäksi. Eräs haastateltava sanoi perhehoidon koskettavan lapsen lisäksi myös tämän biologista verkostoa, jolloin perhehoitajan täytyy ymmärtää myös heidän kuuluvan lapsen kokonaisuuteen. Perhehoitajana olemiseen liittyen kaikissa haastatteluissa keskusteltiin biologisen verkoston olevan merkittävä osa sekä lapsen historiaa että nykyhetkeä, minkä vuoksi sen mukana pitäminen

kuuluu perhehoitajan tehtäviin. Biologisten vanhempien koettiin olevan asiantuntijoita suhteessa lapseensa, minkä takia myös heidän toiveet liittyen lapsen asioihin halutaan kuulla. Biologiselle vanhemmille haluttiin saada aikaan olo siitä, että heidän näkemys halutaan kovasti kuulla lapseen liittyen, ja että hänen halutaan olla mukana lapsen elämässä. Yksi haastateltava kuvaili, miten biologisille vanhemmille voi lähettää esimerkiksi kuvia lapsen arjesta, jolloin he pystyvät paremmin olemaan lapsensa elämässä mukana ja luomaan luottamusta perhehoitajiin, mikä mahdollistaa sen, että perhehoitajat pystyvät keskittymään lapseen.

Kahdessa haastattelussa keskusteltiin lapsen pysyvien ihmissuhteiden positiivista vaikutuksista lapseen, ja haastatteluissa kerrottiin lapsia kannustettavan säilyttämään yhteys hänelle tärkeisiin ihmisiin. Eräs haastateltava kuvaili, miten perhehoitajan tulee kannustaa lasta pitämään yhteyttä kaikkiin itselle tärkeisiin ihmisiin. Hän painotti, että lapsen tulee antaa itse päättää, ketkä ovat hänen tärkeitä ihmisiä. Lapsen koettiin vapautuvan itsekin eri tavalla saatuaan ”luvan” biologisilta vanhemmiltaan asettua uuteen kotiin ja tykätä perhehoitajistaan. Yksi haastateltava koki tärkeäksi sanoittaa sekä lapselle että biologisille vanhemmille sen, että perhehoitajat ovat lapsen ja biologisten vanhempien puolella, ei heitä vastaan, tarkoittaen sitä, että myös he toivovat lapsen pääsevän joskus muuttamaan takaisin biologisten vanhempiensa luokse. Kaksi haastateltavaa puhui lapsen historiaan kuuluvien opittujen, toisinaan haitallisten mallien ja niiden taustalla vaikuttavien asioiden ymmärtämisen auttavan niiden työstämisessä. Toisaalta niiden työstämisen koettiin auttavan ymmärtämään lapsen toimintaa sekä asioita opittujen mallien taustalla.

H5: "Biologiselle vanhemmalle pitäis tulla semmoinen olo, että me halutaan kovasti että hän on mukana siinä ja että hänellä on se paras tietämys lapsesta kun on elänyt lapsen kanssa ja tuntee hänet."

H4: "Meidän pitää ylläpitää siinä arjessa sitä lapsen omaa biologista sukua ja tärkeitä ihmisiä. Ne kuuluu lapsen arkeen vaikka ei näykään ihan fyysisesti."

H5: "Ei voi ajatella niin, että mä otan vaan tän lapsen, vaan siinä samalla hyväksyy sen että koko lapsen verkosto tulee siinä samalla."

Lapsen kohtaamiseen liittyen haastatteluissa puhuttiin huomioimisesta, avoimuudesta ja reiluudesta sekä huolenpidosta ja hellyydestä. Yksi haastateltava totesi korostuneen huomion osoittamisen lapselle olevan erityisen merkittävää varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa, jolloin lapsi tarvitsee taustansa vuoksi kaiken mahdollisen huomion, huolenpidon ja hellyyden. Lapselle täytyy osoittaa, että hänestä ja hänen asioistaan ollaan kiinnostuneita. Toinen haastateltava sanoi, että lasta huomioitaessa ja hänelle annettaessa hellyyttä, tulisi kuitenkin muistaa kunnioittaa hänen omaa tilaansa. Lasta kohdatessa tulee yhden haastateltavan kokemuksen mukaan olla avoin oman persoonansa kanssa, jolloin pystyy paremmin

välittämään omaa tunnettaan lapselle. Myös lapsen biologisten vanhempien muistaminen lapsen kanssa keskusteltaessa ja sen viestin saaminen lapselle, että myös hänen vanhemmistaan pidetään, koettiin eräässä haastattelussa tärkeäksi asiaksi. Sijaisperheissä olevien sisarusten välisen tasapuolisuuden ja reiluuden huomioimisen mainittiin yhdessä haastattelussa tärkeäksi huomioksi. Hän ajatteli suhteen muodostumisen kannalta olevan oleellista, että perheen muut lapset ottavat uuden tulokkaan avoimesti vastaan.

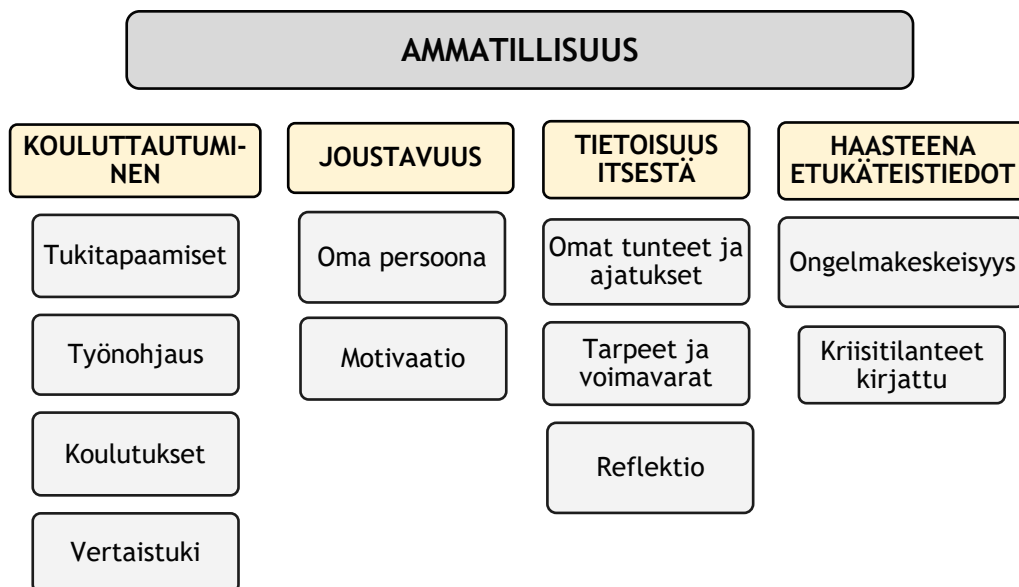
H6: "Eka puoli vuotta työskentely oli sylissä pitoa ja läheisyyttä ja lapsen huomaamista, korostunutta semmoista."

H3: "Monilla on turvaton tausta ja tuntuu että se on semmoinen loputon kaivo se läheisyyden ja sylin antaminen ja muu perusturva."

H4: "Muut lapset otti tulevan lapsen heti hyvin vastaan. He ovat kauhean iso yks perhe, ottavat toisensa mukaan."

5.4 Ammattina vanhemmuus

Ammatillisuuden käsite muodostui neljästä alaluokasta, joista yksi nähtiin haasteena. Ammatillisuus-yläkäsitteen alaluokkia ovat kouluttautuminen, yhteistyökyky, tietoisuus ja haasteena etukäteistiedot.

Kuvio 5: Ammatillisuus

Kahdessa haastattelussa perhehoitajien alku- ja lisäkoulutusten katsottiin olevan merkittäviä ammatillisuutta ylläpitäviä ja kehittäviä keinoja. Haastateltavat kuitenkin painottivat, että

ammattillisuus kehittyy pääasiassa sijoitetun lapsen myötä, ja työn tekemisen kautta tuoma oppi ja sen soveltaminen käytäntöön nähtiin merkityksellisenä tekijänä siihen, kuinka perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välinen suhde onnistuu. Säännölliset tukitapaamiset tukityöntekijän ja sijaisvanhempien välillä sekä työnohjaus mahdollistavat asioiden syvällisemmän käsittelyn ja erilaisten näkökulmien esille tuomisen. Neljä haastateltavaa mainitsi työnohjauksen tärkeyden oman roolinsa kehittämisessä. Työnohjaus mahdollistaa lisäksi asioiden syvällisemmän käsittelyn, minkä yksi haastateltava koki merkittäväksi. Kaikissa kolmessa haastattelussa keskusteltiin vertaistuen ja yhteistyön merkityksellisyydestä. Vertaistuen koettiin antavan vinkkejä ja uusia ajatuksia vaatimaan työhön. Sen koettiin myös antavan tunteen yhteisöllisyydestä ja siitä, että ei ole yksin näiden asioiden kanssa.

H2: "Meidän ammatillisuutta ylläpidetään koulutuksilla, työnohjauksella ja vertaistuella. Ammatillisuus kasvaa sen lapsen mukana."

H6: "Me samalla tavallaan opiskellaan työhömmä. Ihan sama mitä on koulutuksessa puhuttu niin ennen kuin he tulee -- kauheestihan tässä palaa niihin koulutuksen asioihin ajatuksissaan."

H5: "Auttaa jaksamiseen se yhteisön ajatus."

Yhtenä tärkeänä ammatillisuuden tekijänä nähtiin joustavuuden taito. Kolmessa haastattelussa pohdittiin oman persoonan merkitystä työvälineenä. Yksi haastattelija totesi oman persoonan ja erityisesti sen huonojen puolien piilottamisen olevan vaikeaa. Hän koki kuitenkin, että persoonansa huonojen puolien tiedostaminen edistää lapsen ammatillista kohtaamista. Ammatillisuuteen nähtiin vahvasti kuuluvaksi se, että työtä tehdään omalla persoonalla. Vaikka työskentely toisten ihmisten kanssa ei ole aina ongelmatonta, tulee kaikkien kanssa tulla toimeen ja olla joustava. Oman motivaation ja sisäisen halun tulla kaikkien kanssa toimeen nähtiin vaikuttavan tämän onnistumiseen. Kahdessa haastattelussa keskusteltiin siitä, miten oma motivaatio vaikuttaa toisen ihmisen kohtaamiseen. Jos on motivoitunut tulemaan kaikkien kanssa toimeen ja saada aikaan onnistunut kohtaaminen, tulee kohtamisesta varmemmin onnistunut.

H1: "Persoonalla on iso merkitys. Sillä tehdään töitä. Joidenkin kanssa kemiat kohtaa paremmin kuin toisten."

H2: "Täytyy oppia sietämään toista. Aina ei kemiat vaan kohtaa."

Tietoisuus osana ammatillisuutta näkyi haastatteluissa. Omien tunteiden ja ajatusten tiedostaminen tuli esiin kahden haastateltavan puheenvuorosta. Haastateltavien mukaansa

sijoituksen onnistuminen lähtee liikkeelle jo siinä, että perhehoitajien toiveita kuunnellaan sijoitetun lapsen suhteen. Omiin ajatuksiin ja tunteisiin liittyen yksi haastateltava pohti, miten turvallinen perhehoito ei pysty toteutumaan, jos perhehoitaja joutuu kokemaan esimerkiksi pelkoa tai uhkaa sijoitetun lapsen tai hänen biologisen verkoston puolelta. Haastateltavan mukaan omien tarpeiden ja voimavarojen tietoinen ymmärtäminen ja reflektio edistää vaikeidenkin asioiden käsittelyä ja työstämistä, mikä taas lisää ammatillisuutta ja kykyä toimia lapsen perhehoitajana. Haastattelussa mainittiin omien voimavarojen tunnistamisen ohessa avun pyytämisen tärkeys. Perheeseen sijoitettujen lasten sanottiin olevan entistä vaativahoitoisempia, joten ammatillisen otteen ja erityisesti perhehoitajan reflektiotaitojen mainittiin olevan asioita, joihin tulisi kiinnittää huomiota.

Lapsen etukäteistietojen ristiriitaisuus puhututti kaikissa haastatteluissa. Vaikka etukäteistietojen läpikäyminen ja käsittely ennen sijoitusta nähtiin tärkeänä, herätti se myös ristiriitaisia ajatuksia. Etukäteistietojen kerrottiin auttavan ymmärtämään lapsen taustoja ja käytöksen takana olevia traumoja, mutta samalla useat vastaajat toivat esille, että välillä tuntuisi paremmalta jättää etukäteistiedot sivuun ja nähdä lapsi hetkessä. Etukäteistiedoissa olevien kirjausten tiedostettiin olevan kirjoitettu kriisitilanteissa, minkä vuoksi ne ovat ongelmakeskeisiä. Tämän vuoksi niiden realistinen käsittelytapa koettiin tärkeänä. Haastattelujen perusteella on tärkeää ymmärtää, kuinka etukäteistiedot lapsesta ja lapsen biologisesta perheestä vaikuttavat itseen ja kuinka niiden tuomista negatiivisista tunteista ja ajatuksista pääsee yli. Yksi haastateltava myönsi, että hän teki paljon tiedostavaa työstämistä, etteivät etukäteistiedot vaikuttaisi siihen, miten hän suhtautuu lapseen tai biologiseen perheeseen.

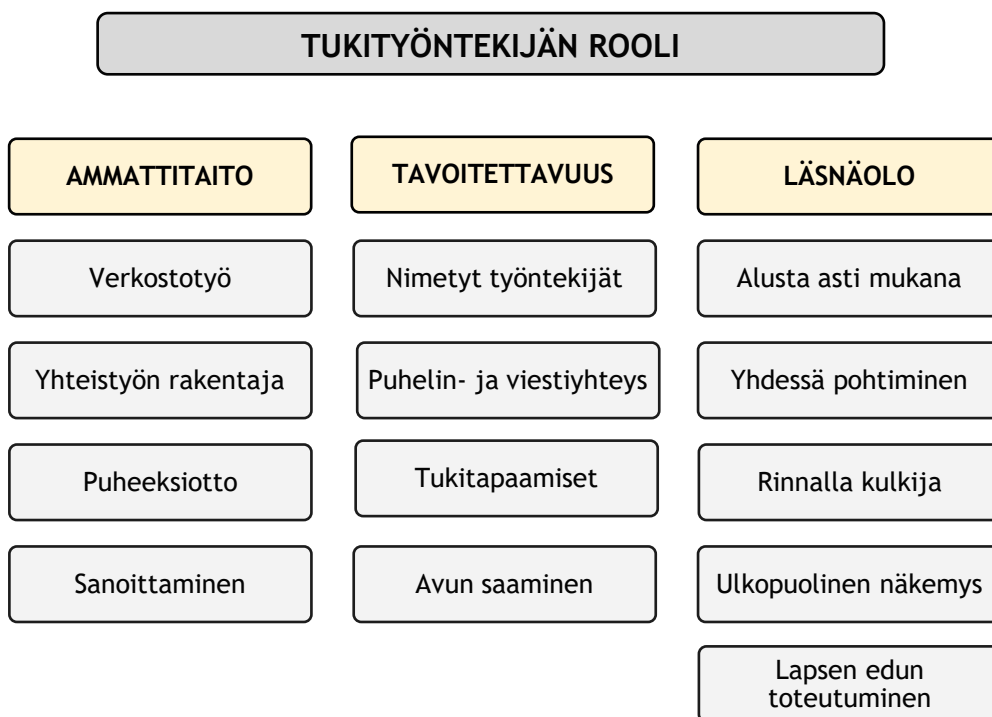
H5: "Reflektiota kovasti harjoitellaan, että miten vois mieltä mitkä kaikki asiat tähän on vaikuttanut."

H1: "Välillä olis mukava, et se lapsi sais alottaa puhtaalta pöydältä ilman, että ne etukäteistiedot vaikuttaa. Mut se on hyvä käydä ne paperit läpi niin, että mietitään mitä siellä käytöksen takana on ollut ja minkälainen tilanne."

H5: "Jos siellä on semmosia tekoja, jotka on vaikea hyväksyä tai joihin voi liittyä pelkoa, pitää mieltä liittykö siihen uhkaa. Pitää olla realistinen etukäteistietojen kanssa, mut myös sinut sen kaa mitä ne sussa herättää, onko ne todellisia uhkia vai reagoinko näin koska ne on jotain raflavaa. Ja pitää muistaa et niissä ei oo todellisuusperää tän nykyisen tilanteen kanssa."

5.5 Tukityöntekijä perhehoitajan tukena

Kaikissa haastatteluissa koettiin tukityöntekijän olevan merkittävässä roolissa siihen, miten perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välinen suhde lähtee muodostumaan. Tukityöntekijän rooli jakautui materiaallinen perusteella kolmeen alaluokkaan: ammattitaitoon, tavoitettavuuteen ja läsnäoloon.

Kuvio 6: Tukityöntekijän rooli

Työntekijän ammattitaito tuli ilmi verkostotyön ja yhteistyön rakentajana kahdessa eri haastattelussa. Näissä tukityöntekijä nähtiin erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa sillanrakentajana sijaisperheen ja biologisen perheen välillä. Tällä tarkoitettiin tukityöntekijän roolia lapsen terveisten välittäjänä ja yhteistyön rakentajana. Myös muiden verkostojen kanssa työskentely kuuluu tukityöntekijän rooliin, ja huolellinen verkostotyö nähtiin edistävänä tekijänä suhteen muodostumisessa. Jo ennen sijoitusta tukityöntekijän ammattitaidolla katsottiin haastateltavien mukaan olevan merkitystä, sillä huolellinen alkutyö vaikutti siihen, kuinka lapsi lopulta sopeutui uuteen perheeseen. Kaksi perhehoitajaa kertoi tukityön merkityksestä haastavissa ja kuormittavissa asioissa. Ammattitaidosta viestii heidän mukaansa tukityöntekijän taito ottaa puheeksi ja sanoittaa eteen tulevia tilanteita, koska tukityöntekijöillä on erilainen koulutuksen tuoma oppi ja ymmärrys siitä, mitä lapsen käytöksen taustalla on. Eräs tukityöntekijä koki roolinsa tukityöntekijänä merkittäväksi lapsen sopeutumiseen liittyväksi tekijäksi, sillä hänen työnsä biologisten vanhempien suuntaan

vaikuttaa siihen, miten lapsi kiintyy perhehoitajiin saadessaan siihen ikään kuin luvan biologisilta vanhemmiltaan.

H5: "Nää sijaislapset nostattaa semmosia tunteita ja fiiliksiä mitä ei välttämättä etukäteen voi tietääkään ennen kuin on siinä tilanteessa. Tukityöntekijällä on se rooli, että on jollain tapaa sanoittamassa niitä tunteita."

Jokaiselle sijaisperheelle nimettyjen omien tukityöntekijöiden tavoitettavuus mainittiin kaikissa haastatteluissa merkittäväksi osaksi lapsen kanssa muodostuvan suhteen kannalta. Perhehoitajat kokivat, että tukityöntekijän tavoitettavuus puhelimen ja viestiyhteyden kautta toi paljon tukea sijaisvanhemmuuteen. Erään perhehoitajan mielestä on tärkeää pystyä soittamaan joustavasti, ettei tarvitse odottaa sovittua tapaamista. Asioiden kanssa ei tarvitse olla yksin, vaan aina on mahdollisuus saada apua sellaiselta ihmiseltä, joka on heti perillä mistä puhutaan. Tämä vaatii kuitenkin haastateltavien mukaan myös tietynlaisen luottamussuhteen syntyminen sijaisvanhempien ja tukityöntekijöiden välille.

H6: "Mä koen tän tukihomman hirveen tärkeeksi ettei tarvii asioita pitää sisällään ja odottaa tapaamisia. Pystyy joustavasti keskustelemaan ja toinen on heti kärryllä. Se tunne että apua on saatavilla eikä oo yksin, voin kuvitella että jos on katkera tai kokee ettei saa apua, se voi olla tosi kuormittavaa ja pelottavaa."

H4: "Tieto siitä, että voidaan laittaa viestiä tai soittaa tukityöntekijälle, auttaa monessa tilanteessa."

H3: "Toiveissa on että ois semmonen helposti lähestyvä, ja avoimuus ja rehellisyys puolin ja toisin että voi päästää ja tuulettaa kaikki asiat. Mulle voi kaikki sanoa rehellisesti ja kaikki tunteet on sallittuja. Tietäähän sen että ei se aina ole helppoa ja ruusuilla tanssimista."

Tukityöntekijän läsnäolo osana työntekijän roolia mainittiin kaikissa haastatteluissa. Kahden haastateltavan mukaan yhteistä matkaa lähdettiin tekemään jo alusta asti tukityöntekijän ollessa mukana ensikohtaamisella, kun perhehoitajat tapasivat heille sijoitettavan lapsen. Yksi perhehoitaja sanoikin, että kontaktin muodostumiseen vaikutti suuresti se, että tukityöntekijäkin on mukana ensimmäisellä tapaamisella. Vaikka kaksi haastateltavaa mainitsi tukityöntekijöillä olevan rinnalla kulkijan rooli, tuli esille myös sivustaseuraajan roolin merkitys. Tukityöntekijällä nähtiin olevan niin sanottu ulkopuolinen näkemys tilanteista, alkaen jo lapsen sopivuudesta perheeseen. Kahdessa haastattelussa pohdittiin, miten tärkeää on saada käydä asioita läpi jonkun muun kanssa. Tukityön koettiin mahdollistavan sen, että erilaisten tilanteiden kanssa ei tarvitse kamppailla yksin, vaan aina on mahdollista saada apua

ja erilaista näkökantaa yhdessä pohtimisen kautta. Tukityöntekijän läsnäololla katsottiin kahden haastateltavan mukaan olevan merkitystä myös lapsen edun toteutumiseen, sillä tukityöntekijän rooliin nähtiin kuuluvaksi tietynlainen kontrolli siitä, kuinka asiat sijaisperheessä toimii ja miten lapsen etu ja osallisuus toteutuvat.

H5: "Näistä tulee merkityksellisiä kun on yhteisiä kokemuksia suhteessa siihen lapseen, kun me tehdään se yhteinen matka. Ja varsinkin alussa tukityö kulkee tosi vahvasti rinnalla, että se lähtee muodostumaan."

H3: "Te ootte antanut meidän lukea lapsesta ja rauhassa mieltä. Sit ollaan yhdessä pohdittu, oisko tää meille sopiva. On ollut hyvä että siinä on vähän ulkopuolinen ollut näkemässä sitä tilannetta koska kaikkea itse näe, kun on alkuhuumassa että joo tänne vaan. Hyvä että joku vähän toppuuttaa välillä että onko tää nyt oikeasti näin."

H5: "Me tukityöntekijät ollaan vähän kauempana ja katsotaan eri vinkkelistä, että se lapsilähtöisyys toteutuu. Ja että lapsi säilyisi keskiössä."

6 Eettisyys ja luotettavuus

Laadullinen tutkimus voidaan nähdä luotettavana, mikäli haastateltavien ja tutkijan tekemät tulkinnat ja käsitykset ovat yhteensopivia. Tutkijan itse tekemät valinnat ja ratkaisut ovat luotettavuuden kriteereinä, joten tutkijan on hyvä arvioida luotettavuutta jokaisessa valinnassa, joita hän tutkimuksen aikana tekee. Tutkijan tulee pystyä osoittamaan, kuinka hän on päätenyt niihin ratkaisuihin, joita on tutkimuksen aikana tehnyt. (Vilkkä 2015, 196-197.)

Pidämme teemahaastattelua luotettavana haastattelumuotona, sillä haastattelut on toteutettu kasvotusten haastateltavien kanssa, jolloin on mahdollista selventää ja auttaa haastateltavia ymmärtämään esitetyt kysymykset siten, kuin ne on tarkoitettu ymmärrettävän. Keskusteluissa tulkintaongelmat ovat aina mahdollisia, mutta kasvokkain tapahtuva haastattelu mahdollistaa epäselvyyksien selventämisen, sillä haastateltavalta voi haastattelun aikana kysyä, kuinka hän ymmärtää haastattelijan käyttämiä sanoja ja termejä (Vilkkä 2015, 127).

Aineiston litterointivaiheessa on haastateltavien vastaukset eroteltu toisistaan, jotta on mahdollista löytää yhteneväisyyksiä ja eroja eri vastaajien väliltä. Ryhmähaastatteluissa aineiston purkamista pidetään haastavana siksi, että äänessä olevaa puhujaa voi olla haastava

tunnistaa (Hirsjärvi & Hurme 2010, 63). Aineiston litterointivaihe on yhteydessä tutkimuksen luotettavuuteen, sillä on tutkijan päätettävissä, mitkä asiat ovat olennaista tietoa ja millaisilla valinnoilla saadaan vastauksia tutkimuskysymyksiin (Vilkka 2015, 137, 138). Riskinä voidaan nähdä, että jotain tärkeää jää kirjaamatta, jolloin on mahdollisuus vääristyneisiin tutkimustuloksiin. Litteroimme tekstit sanasta sanaan, jolloin meillä oli käytettävissä koko haastatteluaineisto.

Tutkijan on dokumentoinnillaan pystyttävä osoittamaan ja perustelemaan, kuinka aineisto on päädytty luokittelemaan (Vilkka 2015, 197). Opinnäytetyössä on kuvattu tarkasti kaikki tutkimuksen toteuttamisen ja analysoinnin vaiheet, jolloin on mahdollista todentaa, kuinka saatuihin tuloksiin on päästy. Olemme tehneet myös kuviot luokittelujen vaiheista, joka havainnollistaa lukijalle, kuinka olemme päässeet yläluokkiin.

Opinnäytetyö on tehty kunnioittaen eettisiä periaatteita ja hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Tutkimuksen eettisillä ratkaisuilla ja tutkimuksen uskottavuudella on yhteys, sillä uskottavuuden nähdään perustuvan hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. Tutkijoiden tulee noudattaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan toimintatapoja, mutta toimintatapojen noudattaminen on lopulta kuitenkin tutkijoiden omalla vastuulla. (Tuomi&Sarajärvi 2018, 150, 151.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemiä hyvän tieteellisen käytännön kriteerejä voidaan pitää keskeisinä eettisinä normeina tutkimusta toteuttaessa. Normisto käsittää hyvän tieteellisen käytännön, joka sisältää tutkimustyön rehellisen ja huolellisen suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin. (Hirvonen 2006, 31.)

Eettisiä periaatteita on kunnioitettu opinnäytetyön eri vaiheissa, alkaen opinnäytetyön aiheen huolellisesta perehtymisestä ja suunnitelman laatimisesta. Eettinen ajattelu on painottunut erityisesti haastatteluihin sekä haastatteluaineiston käsittelyyn ja raportointiin, jota varten SOS-Lapsikylän keskustoimistosta hankittiin tutkimuslupa.

Haastateltavien yksityisyydensuoja ja itsemääräämisoikeus otettiin huomioon jo opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa. Haastateltavien itsemääräämisoikeutta on kunnioitettu korostamalla haastattelujen vapaaehtoisuutta, josta on myös erikseen maininta tutkimusluvassa. Ennen haastatteluihin suostumista tulee haastateltavilla olla riittävästi tietoa opinnäytetyön tarkoituksesta, kuinka paljon osallistuminen vie aikaa ja kuinka haastatteluista saatuja tietoja tullaan käyttämään (Kuula 2006, 61-62).

Teemahaastattelun rakenteen suunnitteluvaiheessa keskityimme rakentamaan haastattelupohjan yksinkertaiseksi. Tavoitteena oli saada riittävä määrä tietoa

tutkimuskysymyksiin vastaavalla tiedonkeruulla. Haastattelujen suunniteltu kesto oli noin puolitoista tuntia, joten oleellisen tiedon saamiseksi teemahaastattelun rakenteen huolellinen suunnittelu katsottiin tärkeäksi. Turhan epäoleellisen aineiston keräämistä voidaan pitää myös eettisesti haastateltavien ylimääräisenä vaivaamisena (Kuula, 2006, 63).

Tutkimuseettisiin normeihin kuuluu haastatteluihin osallistuneiden tunnistamattomuus. Kun haastateltavien vastauksia käsitellään ilman suoria tunnistetietoja, voi se tukea rehellisten vastausten antamista haastattelukysymyksiin. (Kuula 2006, 201.) Ennen haastatteluja kerroimme haastattelujen luottamuksellisuudesta ja että haastatteluja ei levitetä kolmansille osapuolille. Haastatteluilmapiiristä pyrittiin tekemään avoin ja luotettava, joka mahdollistaa haastateltavien rehellisyyden vastauksia antaessa. Aineiston säilytys ja käsittely tapahtui kunnioittavasti haastateltavilta saatuja tietoja arvostaen. Saadut aineistot hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua, koska kerätyn aineiston säilyttämiselle ei ole perusteita. Kaikki haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi ilman henkilöiden suoria tunnistetietoja. Opinnäytetyön aineistonkeruu perustuu case-tapauksiin, joten analyysivaiheessa tuli erottaa caset toisistaan. Epäsuorina tunnistetietoina käytettiin ”sv” = sijaisvanhempi ja ”tt” = tukityöntekijä. Eri haastatteluja ja case-tapauksia oli yhteensä kolme kappaletta, joten tunnistelyhenteet myös numeroitiin. Julkaistavassa opinnäytetyössä kaikki tunnistetiedot on poistettu, koska ne eivät ole välttämättömiä valmiissa työssä. Näin haluamme myös varmistaa haastateltavien anonymiteetin säilymisen ja toteutumisen.

Opinnäytetyössä aineiston analyysin kirjoitustyyli on arvostava haastateltavia kohtaan ja Kuula (2006, 63) mainitseekin, että vaikka yksittäisiä haastateltavia ei olisi tunnistettavissa opinnäytetyössä, voi negatiivisella kirjoitustyyllillä olla vaikutusta tutkittavien edustamaan ryhmään. Tämän vuoksi olemme erityisesti keskittyneet siihen, millä tavoin aineiston tulokset tuodaan ilmi kaikkia osapuolia mahdollisimman hyvin kunnioittaen.

7 Pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kuvata sijoitetun lapsen ja perhehoitajan välisen suhteen muodostumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Saimme mielestämme kattavan kuvan siitä, millaisia asioita perhehoitaja tukityöntekijä kokivat merkityksellisiksi suhteen muodostumisen kannalta. Halusimme opinnäytetyöhömmme perhehoitajan näkökulman lisäksi tukityöntekijän näkökulman, koska SOS-Lapsikylän keskustoimistolla käymämme keskustelun perusteella ymmärsimme tukityöntekijän tekevän tiivistä yhteistyötä perhehoitajan kanssa. Tämän vuoksi suoritimme teemahaastattelut parihaastatteluina, jolloin yhteen haastatteluun osallistui tukityöntekijä ja perhehoitaja. Mielestämme näin toteutettu haastattelu oli hyvä päätös, sillä yksistään perhehoitajan haastattelu olisi voinut jäädä yksilotteiseksi. Molempien läsnäolo sai aikaan runsasta ja avointa keskustelua haastattelutilanteissa.

Haastatellessamme perhehoitajia ja tukityöntekijöitä, meille välittyi lämminhenkinen tunne siitä, miten tärkeitä sijoitetut lapset, heidän biologinen verkostonsa ja sijoituksen onnistuminen on perhehoitajille ja tukityöntekijöille. Työskentelyn kulmakivenä on selkeästi lapsilähtöisyys, jonka toteutumista tukityöntekijät pyrkivät valvomaan ja edesauttamaan. Vaikka biologinen suku nähtiin joissakin tapauksissa haasteena suhteen kehittymiselle, haastateltavat halusivat silti biologisen suvun olevan läsnä lapsen elämässä. Mielestämme tämä kertoo työskentelytavasta, jossa työtä ei tehdä omista tarpeista, vaan lapsen etu ja oikeudet määrittelevät työskentelyä hyvin vahvasti. Tämä kertoo myös tietynlaisesta ammatillisuudesta ja oman työroolin tiedostamisesta sekä kasvamisesta omaan ammatti-identiteettiin.

Opinnäytetyömme tulokset onnistuneen perhehoitaja-lapsisuhteen muodostamiseen liittyvistä asioista tukevat osittain asiasta jo tiedettyä tietoa. Näitä sekä taustateoriassa että haastatteluissa esiin tulleita asioita olivat vuorovaikutuksen ja dialogisuuden tärkeys, perhehoitajan ammatillisuus, työskentelyn vahva lapsilähtöisyys sekä luottamus, johon liittyy arvostava ja kiireetön kohtaaminen sekä johdonmukainen työskentely.

Aineistosta oli löydettävissä myös taustateorian ulkopuolisia yksityiskohtia sijoitetun lapsen ja perhehoitajan välisen suhteen muodostamiseen liittyen. Merkittävänä asiana tuli esiin ensikohtaamisen tärkeys. Kaikki haastattelemamme perhehoitajat kertoivat antaneensa lapselle jonkin konkreettisen asian tai esineen ensitapaamisella tai etukäteen tutustumisen edesauttamiseksi. He kokivat, että tällöin lapsella on mahdollisuus rauhassa tutustua ja sopeutua ajatukseen sijaisperheeseen muuttamisesta. Haastatteluiden perusteella lapselle tulisi saada heti ensikohtaamisesta lähtien välitettyä tunne siitä, että hän on tervetullut ja odotettu sijaisperheeseensä, minkä nähtiin vaikuttavan suhteen muodostumiseen positiivisella tavalla. Ensikohtaamiseen ja lapseen tutustumiseen tulisikin panostaa niin, että tutustuminen etenee lapsen omilla ehdoilla. Aina etukäteen ja rauhassa tutustuminen ei ole mahdollista, vaan muutto voi tapahtua nopeallakin aikataululla, mutta esimerkiksi kirjeiden kirjoittaminen tai valokuvien lähettäminen ennen ja jälkeen lapsen ensikohtaamisen voi olla hyvä keino loiventaa tulevaan muuttoon mahdollisesti liittyviä epävarmuuden tunteita ja auttaa lasta jäsentämään omia ajatuksiaan suhteessa tulevaan sijaisperheeseensä.

Vaikka sijoitetun lapsen biologinen verkosto koettiin osittain haasteena suhteen muodostumisessa, parhaimmillaan biologinen perhe voi auttaa lasta sopeutumaan sijaisperheeseen myönteisellä ja kannustavalla asenteella, jonka he välittävät myös lapselle. Tämän vuoksi biologisen perheen ja suvun huomioiminen ja mukana pitäminen lapsen elämässä sekä heidän näkemysten huomioon ottaminen on oleellista sen kannalta, miten biologinen verkosto suhtautuu lapsen sijoittamiseen ja sijaisperheeseen. Jos biologinen perhe kokee lapsen sijoituspäätöksen olleen täysin väärä ja valitun sijaisperheen olevan epäsopiva, on selvää, että tämän asenteen siirtyessä sijoitettuun lapseen, vaikeuttaa se lapsen

sopeutumista ja sijoituksen onnistumista perheeseen. Oleellista onkin pohtia, kuinka biologista verkostoa saisi mahdollisuuksien mukaan osallistettua lapsen jokapäiväiseen arkeen ja elämään niin, että he voisivat tuntea, että heidän mielipiteitään kuunnellaan, toiveitaan kunnioitetaan ja asiantuntijuutta suhteessa lapseen arvostetaan. Mielestämme biologisen verkoston huomioimisen ja lapsen elämässä mukana pitämisen tärkeyttä ei voida aliarvioida. Sijaisperheen ja biologisen perheen yhteistyön kehittämistä ja lisäämistä tulisikin pohtia luontevaksi osaksi perhehoitoa.

Lisäksi merkittävänä asiana tuli haastatteluissa esiin, että lapsen muuttaessa sijaisperheeseen, tulee hänen jo siinä vaiheessa tuntea sijaiskoti omaksi kodikseen, jotta perhehoitajan ja sijoitetun lapsen suhde lähtee muodostumaan toivottuun suuntaan. Tätä voidaan edesauttaa valmistelemalla lapselle oma huone, kuitenkin ottamalla lapsen omat toiveet huomioon. Lapselle onkin hyvä osoittaa hänen oma tila, mutta yhtä tärkeää on kertoa, mitkä asiat ovat kaikille yhteisiä. Lapselle tulisi saada tunne siitä, että hänellä on omien tavaroiden ja asioiden lisäksi yhtäläinen mahdollisuus esimerkiksi yhteisiin leluihin, kuten muillakin perheen lapsilla. Sijaisperheen huomioidessa lapsen saapumisen jo etukäteen kertoo siitä, että lapsi on toivottu, odotettu ja tärkeä. Lisäksi lapsi saa tunteen siitä, että hän on tervetullut perheeseen.

Tukityöntekijän tarjoama tuki koettiin haastatteluissa korvaamattomaksi sijoitusprosessin onnistumisen ja perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen suhteen muodostumisen kannalta. Tukityöntekijän rooli perhehoitajan ja sijoitetun lapsen välisen suhteen muodostamisessa korostui merkittävästi kaikissa haastatteluissa läpi haastattelun kulun. Koimme roolin niin merkittäväksi osaksi suhteen muodostumista haastattelujen perusteella, että halusimme tuoda sen omaksi teemakseen. Koska tukityön merkitys oli haastateltavien mielestä niin huomattava, tulisi SOS-Lapsikylän mielestämme jatkossakin panostaa tukityön ja perhehoidon välisen yhteistyön tukemiseen. Tukityöntekijän ja perhehoitajan välistä suhdetta ja yhteistyötä sekä sen vaikutuksia perhehoidon onnistumiseen olisikin mielenkiintoista tutkia lisää jatkotutkimuksen muodossa.

Kaikkia haastateltavia yhdisti halu antaa lapselle hyvä koti ja halu yrittää parhaansa haastavissakin tilanteissa. Joskus parhaansa yrittäminen ei riitä, vaan asioita täytyy punnita lapsen näkökulmasta, jolloin esimerkiksi sijaisperheen vaihtaminen tai lapsen sijoittaminen laitokseen voi olla ainoa oikea vaihtoehto. Haastateltavat tuntuivat olevan hyvin tietoisia omasta jaksamisestaan ja siitä, että yksin ei tarvitse pärjätä. Haastatellut perhehoitajat osasivat ottaa vastaan tukityöntekijän tarjoaman tuen sekä muun SOS-Lapsikylän heille tarjoaman avun pystyäkseen tarjoamaan sijoitetulle lapsille mahdollisimman hyvää perhehoitoa.

Kaikki lapset, sijaisperheet ja heidän tilanteensa ovat keskenään erilaisia, eikä tuloksiamme näin ollen voi yleistää toimimaan kaikissa tapauksissa. Kuitenkin ne antavat jonkinlaista osviittaa siitä, mihin asioihin kannattaa panostaa ja kiinnittää huomiota, kun lapsi on sijoitettu sijaisperheeseen. Esimerkiksi tukityöntekijän rooli suhteen muodostamisen merkittävänä apuna on tämmöisenään validi ainoastaan SOS-lapsikylän perhehoidossa. Perhehoitajan saaman ulkopuolisen tuen tärkeyttä ja sen vaikuttavuutta suhteeseen lapsen kanssa voi tuskin kiistää myöskään muissa sijaisperheissä.

Jälkikäteen ajateltuna koehaastattelujen toteuttaminen olisi ollut haastattelujen sujuvuuden kannalta järkevää. Teemahaastatteluissa huomasimme haastateltavien pohtivan välillä asioita yleisellä tasolla, jolloin jouduimme palauttamaan keskustelun koskemaan heidän omakohtaisia kokemuksiaan. Koehaastattelut olisivat auttaneet myös suunnittelemaan teemahaastattelupohjan paremmin ja tiivistämään sitä, mikä olisi vaikuttanut asiasisällön lisäksi myös haastattelujen keston. Koska haastattelujen aiheena oli näin henkilökohtaiset ja tunteita nostattavat asiat, saattoi haastatteluun varattu noin puolitoista tuntia tuntua haastateltavista pitkältä ajalta. Teemahaastattelupohjan jotkin aiheet nostattivat paljon keskustelua myös aiheen ulkopuolelta, jolloin jouduimme rajaamaan keskustelua ja siirtämään sen takaisin itse aiheeseen. Osaan kysymistämme asioista näytti olevan vaikeaa vastata, jolloin päädyimme muotoilemaan asiaa toisin. Jotkin käyttämistämme termeistä tuntuivat olevan haastatelluille vieraita, jolloin termien avaaminen vei aikaa itse haastatteluista. Vieraat termit saattoivat johdattaa haastateltavia aluksi väärään suuntaan ja aiheuttaa väärinymmärryksiä.

Yleisesti opinnäytetyöprosessi oli mielenkiintoinen ja opettavainen kokonaisuus, joka vaati huomattavan paljon perehtymistä tutkimuksen tekemisen prosessiin ja tutkimukseemme liittyvään taustateoriaan. Mielestämme opinnäytetyö onnistui hyvin ottaen huomioon, että tutkimus oli meille molemmille ensimmäinen laatuaan. Opinnäytetyön tekemisen motivaatiota lisäsi opinnäytetyön aiheen kiinnostavuus, tärkeys ja ajankohtaisuus.

Lähteet

Painetut

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.

Hirvonen, A. 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa: Etiikka ihmistieteille. Toim. Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S., Sorvali, I. Helsinki: Hakapaino Oy.

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2011. Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka - Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.

Niemelä, H. 2000. Koti SOS-Lapsikylässä. Uusi mahdollisuus. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Raatikainen, E. 2015. Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa - Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, T. 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valkonen, L. 2014. Sijaisvanhemmat. Turku: Winbase.

Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3. painos. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4., uudistettu laitos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Väisänen, L., Niemelä, M. & Suua, P. 2009. Sanat työssä: vuorovaikutus ammattitaitona. Helsinki: Kirjapaja.

Sähköiset

Hirn, M. 2015. Sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhde pitkäaikaisessa perhesijoituksessa. Sijaisvanhempien kokemusten tarkastelua. Sosiaalityön pro gradu - tutkielma. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97708/GRADU-1436253949.pdf?sequence=1>

Jokiaho, H. 2007. Elämäntapana sijaisvanhemmuus. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Kasvatustieteen pro gradu-tutkielma. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18353/URN_NBN_fi_jyu-200801211074.pdf?sequen

Jokinen, T., Nousiainen, H. 2014. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde - Toimiva asiakassuhde Pidä kiinni-yksiköiden sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden määrittelemänä. Pro gradu -tutkimus.

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20140541/urn_nbn_fi_uef-20140541.pdf

Kokkonen, M. 2016. Sijaisvanhemmuus ja arki. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50067/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201606032850.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Levo, K. 2017. Lyhytaikaisen perhehoidon onnistumisen tarkastelua työntekijän näkökulmasta.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101590/gradu-1497866165.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Levomäki, T. 2018. Lapsi ja lapsilähtöisyys lastensuojelun asiakaskertomuksissa. Pro gradu -tutkielma.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/102964/1519296673.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Nieminen, P. 2017. Hyvä asiakassuhde sosiaalihuollon työikäisten palveluissa.

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia hyvästä asiakassuhteesta. Pro gradu -tutkielma.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/56958/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201801301386.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sariola, S. 2014. Sijaisvanhemmuus tunteina ja tarinoina - Narratiivinen tutkimus perhehoidon haasteista ja arjen sankareista. Pro Gradu -tutkielma.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44330/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201409252863.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

SOS-Lapsikylä. Tietoa meistä. Viitattu 26.9.2018.

<https://www.sos-lapsikyla.fi/tietoa-meista/organisaatio/>

SOS-Lapsikylä. Moniammatillisesti tuettua perhehoito. Viitattu 26.9.2018

<https://www.sos-lapsikyla.fi/palvelut/lastensuojelupalvelut/moniammatillisesti-tuettu-perhehoito/>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2017. Tilastoraportti. Lastensuojelu 2016.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018. Tilastoraportti. Lastensuojelu 2017.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Viitanen, P. 2007. Theraplay-vuorovaikutusterapia sijoitettujen lasten kehityksen tukena. Lisensiaatintutkimus.

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22508/URN_NBN_fi_jyu-200912084499.pdf?sequence=1

Virtanen, H. 2017. Arvostava kohtaaminen sosiaalityössä. Autoetnografinen tutkimus palvelutarpeen arvioinnista. Pro gradu-tutkielma.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54081/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201705232473.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Välivaara, C. 2009. Sijaisvanhempi ja sijoitetun lapsen tunteet - viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Psykologian Pro gradu -tutkielma.

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22384/URN_NBN_fi_jyu-200911044377.pdf?sequence=1

Julkaisemattomat

Hedman, J. Tiedonanto. 22.10.2018.

Kuviot

Kuvio 1: Aineiston analyysiprosessi	22
Kuvio 2: Luokitteluesimerkki	22
Kuvio 3: Luottamus	23
Kuvio 4: Vuorovaikutus ja dialogisuus	26
Kuvio 5: Lapsilähtöisyys	29
Kuvio 6: Ammatillisuus	32
Kuvio 7: Tukityöntekijän rooli.....	35

Liitteet

Liite 1: Luokitteluesimerkki	48
Liite 2: Tutkimuslupa	48
Liite 3: Teemahaastattelurunko.....	50

Liite 1: Luokitteluesimerkki

Alkuperäisilmaus	Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä tekijä
"Mehän ei etsitä sijaisperheelle sopivaa lasta, vaan etsitään lapselle sopivaa sijaisperhettä."	Lapselle tarpeita vastaava sijaisperhe	Yksilöllisyys	Lapsilähtöisyys	Perhehoitajan ja sijoitetun lapsen onnistuneeseen suhteeseen vaikuttava tekijä
"Lapsen omat tärkeät ihmiset, sun pitää sijaisvanhempana pitää yllä siinä arjessa että ne kuuluu tähän lapsen arkeen, vaikka niitä ei näykään siinä fyysisesti."	Lapsen tärkeiden ihmissuhteiden ylläpito	Elämänhistorian huomioiminen		
"Perus huolenpito toimii, siinä täytyy olla tarkempi ku olisit oman lapsen kaa, koska heillä on puuttunu se kaikki ihan täysin. Pitää huomioida paljon enemmän."	Korostunut huomioiminen	Kohtaaminen		
"Tärkeää on myös elämän säännöllisyys. Säännölliset nukkumaanmenoajat, ruoka-ajat, koulunkäynti, vapaa-aika."	Elämän arkisten asioiden säännöllisyys	Jäsentyneet toimintatavat	Luottamus	
"Sit se että te ette lähde pois vaikka se lapsi välillä huutaakin, kun ne testaa teitä että hylkäätekö te."	Lapsi saa näyttää kaikki tunteet ilman pelkoa hylkäämisestä	Turvallisuus		

Liite 2: Tutkimuslupa

21.5.2018

Asia: TUTKIMUSLUPA, Kaisu Tuovinen ja Pauliina Voutilainen

Laurea ammattikorkeakoulun opiskelijat Kaisu Tuovinen ja Pauliina Voutilainen ovat pyytäneet SOS-lapsikyläsäätiön lupaa tehdä opinnäytetyö SOS-Lapsikylä perhehoitajien ja tukityöntekijöiden näkemyksistä hyvän asiakassuhteen rakentumisen tekijöistä. Opinnäytetyön aineiston opiskelijat keräävät haastatteleamalla SOS-Lapsikylän sijaisvanhempia ja tukityöntekijöitä.

SOS-Lapsikylä antaa osaltaan luvan aineiston keräämiseen. Perhehoitajien ja SOS-Lapsikylän tukityöntekijöiden osallistuminen haastatteluihin on vapaaehtoista.

SOS-Lapsikylä pyytää ystävällisesti käyttöönsä valmistuneen työn, jonka voi lähettää Johanna Hedmanille, sp. johanna.hedman@sos-lapsikyla.fi tai alla olevaan osoitteeseen.

Kiinnostavalle tutkimukselle menestystä toivottaen

A handwritten signature in blue ink that reads "Anna-Liisa Koisti-Auer".

Anna-Liisa Koisti-Auer
lastensuojelupäällikkö
SOS-Lapsikylä

Liite 3: Teemahaastattelurunko

TAUSTATIEDOT

Millainen on tukityöntekijän työnkuva?

Millainen on perhehoitajan rooli?

Mitä tukityöntekijän ja perhehoitajan yhteistyö tarkoittaa käytännössä?

YHTEINEN ASIAKAS-CASE

Millainen on teidän yhteinen asiakastapaus, jossa suhteen muodostuminen lapseen on onnistunut?

Millaisia piirteitä ja ominaisuuksia suhteeseen liittyi?

Miten suhde lähti muodostumaan?

Millaisia haasteita suhteen muodostumisessa oli?

Miten suhdetta ylläpidettiin ja vahvistettiin?

SUHDE LAPSEEN

Mitkä ovat tärkeimmät asiat, kun lapsi saapuu perheeseen?

Miten luottamussuhdetta rakennetaan suhteessa lapseen?

Mitkä asiat ovat tärkeimpiä dialogisuudessa ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa?

OMA OSAAMINEN

Millaista tukea saatte työskentelyynne ja miten se vaikuttaa lapsisuhteen muodostumiseen?

Miten inhimilliset asiat (asenteet, ennakkoluulot, motivaatio) vaikuttavat suhteen muodostumiseen?

Miten työssäjaksaminen vaikuttaa suhteen muodostumiseen?

Miten perhehoitajan ammatillisuutta ylläpidetään ja vahvistetaan?

Mitä muuta haluat sanoa sijoitetun lapsen kanssa muodostettavaan suhteeseen liittyen?